

Gunnar Christensen

SKANDALE BØKENE I UNGDOMSSKOLEN

SKANDALE BØKENE I UNGDOMSSKOLEN

Av Gunnar Christensen

Arendal, Norge, 2004

Copyright © Gunnar Christensen

Utgiver:

Ildsjelen

Melkedammen 13

4844 Arendal

Tlf. 37025579

www.ildsjelen.no

Omslagsdesign: Henning Jon Grini

ISBN 82-996312-8-9

Lærebøkene som kom etter Mønsterplanen i 1974
beskriver de fremmede religionene på en skandaløst
dårlig måte.

Det har i dag historisk interesse at mange årskull elever
gikk ut av ungdomsskolen med svært mangelfulle og
feilaktige kunnskaper om fremmede religioner.

Tillegg om Buddhisme, Hinduisme,
Islam, synkretistiske religioner og blasfemi.

Skjerp dere, lærere!

Av **Albert Henrik Mohn**

I de siste årene har vi fått en rekke minoritetsgrupper i landet vårt. Pakistanere og vietnamesere er to av dem. Begge kommer fra sørlige breddegrader og er preget av religion og kultur temmelig forskjellig fra vår egen.

Saklig informasjon om innflytterne kan bidra til å fjerne misforståelser og redusere de fremmedes isolering. Toleranse vokser ikke sjelden ut av forståelse. Med rette legges det derfor stor vekt på dette i Mønsterplanen for ungdomsskolen. Men oppfylles de gode forsettene?

Det er dette lektor Gunnar Christensen retter søkelyset mot i skriftet "Fremmede religioner i ungdomsskolens lærebøker". Han foretar en kritisk analyse av de mest brukte lærebøkene i samfunnskunnskap og religion i ungdomsskolen og påviser en rekke uriktige informasjoner, utelatelser og misforståelser.

Det munner ut i følgende konklusjon: "Lærebøkene i samfunnskunnskap beskriver de fremmede religionene på en dårlig måte". En godt underbygd dom.

Dette er et felt som det nå har vært vist altfor liten oppmerksomhet. Vi har en tendens til å feie disse problemene under teppet. Det blokkerer veien til en bedret forståelse mellom nordmenn og innflytterne.

Christensens avhandling er ord i rette tid. Den fortjener en stor leserkrets. Det er å håpe at den utløser en debatt om et viktig tema, og at de ansvarlige i undervisningssektoren tar imot utfordringen:

- Skjerp dere lærere!"

Morgenavisen 27 oktober 1982

Gunnar Christensen f. 1949 er utdannet cand.philol. / lektor med fagene religionshistorie hovedfag, økonomi mellomfag og sosiologi mellomfag. Han har yrkespraksis innen undervisning, journalistikk og informasjon. Christensen har skrevet barnebøker, faglitteratur og hadde skjønnlitterær debut med romanen: "Styrkeprøven" i 1996. Den boken er nå tilgjengelig som e-bok på hans hjemmeside www.helping.no

FORORD

Betydningen av en verdinøytral og god undervisning i de fremmede religioner i ungdomsskolen er i dag udiskutabel. Vi har integrert i vårt samfunn mennesker som bekjenner seg til andre livssyn enn det kristne. I tillegg har massekommunikasjonene brakt oss nærmere fremmede kulturer og deres livssyn.

Mønsterplanen av 1974 slo fast at fremmede religioner har en obligatorisk og viktig plass i ungdomsskolen. Siden den gang har faget fremmede religioner tilhørt faget samfunnskunnskap.

På hvilken måte fulgte den første generasjon lærebøker i ungdomsskolen opp Mønsterplanens intensjoner? Dette spørsmålet har i dag historisk interesse og er bakgrunnen for denne boka.

Samtidig vil jeg oppfordre hovedfagstudenter i religionshistorie til å ta fatt på dagens lærebøker. Ungdomsskolen er oftest elevs første møte med lærestoff om fremmede religioner. Disse bøkene er derfor svært viktige.

Betydningen av verdinøytrale lærebøker med korrekt og saklig informasjon om fremmede religioner er i dag viktigere enn noen gang.

Gunnar Christensen

INNHOOLD

Forord.....	5
Historikk.....	7
Problemstilling.....	10
Mønsterplanen.....	11
Undersøkelsen.....	14
Analysen.....	16
Samfunnskunnskap.....	18
SOL-serien.....	19
Aarrestad: Stat og styre.....	27
Koritzinsky: Verden og vi.....	32
Lund: Du og de andre.....	34
Kristendoms-kunnskap.....	36
Møller, Eikvil: Kristendoms-lære.....	37
Berggreen. Hellern. Tingstad: Kirken.....	39
Gaarder. Bjørnson. Kullerud: Gud og verden.....	40
Konklusjon.....	41
Litteraturliste.....	43
Tillegg: Samling artikler og oversikter som setter fokus på en del aktuelle emner om fremmede religioner:	
Begrepene ”lidelse” og ”sjel” i Buddhismen.....	45
Hinduismens fornyelse.....	47
<i>En kortfattet stikkordsmessig oversikt.</i>	
Motsetninger innen moderne Islam.....	49
Sufismen - Islams mystikk.....	51
Hva er synkretisme?.....	53
<i>Nærmere beskrivelse med eksempler:</i>	
Bahai.....	55
UFO-religionen.....	56
Cao Dai.....	58
Hva er blasfemi?.....	59

Historikk

Det begynte i 1975. Da tok jeg jobb som lærervikar i barne- og ungdomsskolen i Oslo ved siden av studie i religionshistorie ved universitet. Ved flere skoler underviste jeg i samfunnskunnskap på ungdomstrinnet. Det slo meg da hvor dårlig de fremmede religionene var presentert i lærebøkene ved skolene.

Etter en stund begynte jeg å spørre om skolene hadde andre lærebøker til dette bruk. Det falt meg den gang ikke inn at alle lærebøkene på markedet hadde så dårlige beskrivelser av fremmede religioner som tilfelle var ved skolene jeg jobbet. Jeg fikk da tilbud om å bruke eldre bøker i kristendom utgitt før Mønsterplanen kom i 1974.

Før Mønsterplanen var emnet fremmede religioner presentert under kristendomsfaget i ungdomsskolen. Min undersøkelse fra studiet på pedagogisk seminar ved Kristiansand Lærerhøgskole i 1978 viste at mengden tekst og bilder om fremmede religioner gikk dramatisk ned da emnet ble overført fra faget kristendoms-kunnskap til faget samfunnsfag.

Jeg ble samtidig klar over at få lærere har religionshistorie i fagkretsen sin. Lærerne var derfor i de fleste tilfeller prisgitt de læremidlene de hadde tilgang på. Mange lærere har heller ikke kompetanse til å korrigere feil om fremmede religioner i lærebøkene, ble det hevdet.

Da jeg begynte på hovedfagsstudiet i religionshistorie ved universitetet i Bergen ble jeg alt ved starten i høsten 1979 oppfordret til å ta fatt på et videre arbeid med en analyse av ungdomsskolens lærebøker. Mine undersøkelser fra pedagogisk seminar året før hadde alt blitt kjent ved religionshistorisk institutt og vakt interesse der.

Jeg avgrenset hovedoppgaven til å gjelde lærebøkene i samfunnsfag som den gang var de nyeste bøkene som skolene satset på. I den forbindelse fikk jeg stor hjelp fra fagpersonalt ved instituttet. Særlig min faglige rådgiver i dette arbeidet universitetslektor Ingvild S. Gilhus, var en god inspirasjonskilde.

Da avhandlingen "Fremmede religioner i ungdomsskolens lærebøker" ble kjent våren 1982 vakte den stor interesse i pressen. Kronikker om avhandlingen ble trykket i de fleste større aviser som Aftenposten, Bergens Tidende, Stavanger Aftenblad m.fl..

Den mest fremtredende journalisten som skrev anmeldelse om boken var Albert Henrik Mohn, mangeårig utenrikskorrespondent for NRK i Moskva, krigsreporter og forfatter av over 40 bøker.

Mohn fortalte meg den gang at mange norske avisredaktører ble for alvor opptatt av å knytte til seg journalister med fagkompetanse innen fremmede religioner etter at Ayatollah Khomeini kom til makten i Iran. Mange avisredaksjoner ofret denne betydningsfulle politiske og religiøse hendelsen liten spalteplass da nyheten kom. Enkelte aviser hadde kun en liten enspalter på saken.

Dette var bakgrunnen for at jeg den gang alt før jeg var ferdig med hovedfagsstudiene i religionshistorie, ble tilbudt stilling som vaktstjef i Morgenavisen, en stilling jeg takket ja til mot at tiltredelsen kunne vente til eksamen var avsluttet.

Redaktør Finn Stoveland i Norsk Lektorlags organ "Skoleforum" trykket Mohns innlegg i utgave 14/1984 med tillatelse fra artikkelforfatteren. Reaksjonene kom fra mange lærere. Mange som arbeidet i skoleverket mente jeg burde gi ut avhandlingen. Den ville kunne være til hjelp i undervisningen, slik at lærere kunne få korrigert de feilaktige fremstillingene om fremmede religioner og dermed bedre kvaliteten i undervisningen og således følge opp Mønsterplanens intensjoner, ble det hevdet.

Fra universitetet i Oslo fikk jeg senere opplyst at min avhandling ble benyttet som undervisningsmaterieell i fagdidaktikk ved religionshistorisk institutt flere år etter at den ble skrevet. På den tiden begynte flere faginstututer å interessere seg for hvordan faget presenteres rent pedagogisk, så også med faget religionshistorie. I dag er langt bedre og mer oppdaterte bøker kommet inn i denne undervisningen ved religionsvitenskapelig institutt.

Da jeg kontaktet forlagene som utga lærebøker for skoleverket, ble det imidlertid brått slutt på de positive tilbakemeldingene. Forlagene refuserte manuskriptet med korte, høflige fraser uten andre begrunnelser enn at manuskriptet ikke var interessant. De fleste satt imidlertid urimelig lenge på manuskriptet før det ble returnert meg. I ett tilfelle tok det et halvt år å få det returnert. Det jeg savnet mest i disse refusjonen var forslag til en bedre presentasjon eller form som ville kunne gjøre manuskriptet mer egnet for en popularisert bok for et bredere publikum.

I etterpåklokskapens navn burde jeg nok den gang ha henvendt meg til forlag som ikke utgir lærebøkene omtalt i avhandlingen. Jeg lot manuskriptet ligge: Enten var det for dårlig for utgivelse, for lite økonomisk lønnsomt å utgi, eller så var innholdet for provoserende for forlagene, tenkte jeg den gang. Det er dyrt å endre eller lage nye lærebøker og det var sikkert ikke hyggelig å utgi en så avslørende og dårlig kritikk av deres egne produkter.

Nå har over tjue år gått siden manuskriptet ble skrevet. Manuskriptet er ikke lengre så ”farlig” eller av så stor interesse for dagens skolepolitikk og lærernes arbeid med dagens generasjon lærebøker. Nå er det historien om første generasjon lærebøker etter Mønsterplanen som skal skrives og der hører dette manuskriptet hjemme i dag.

I dag kan man dessuten spørre seg om hvilke konsekvenser så dårlige fremstillinger av fremmede religioner har fått for vårt samfunn og for de generasjoner ungdomsskoleelever som har fått sin førstehånds lærdom om fremmede religioner gjennom disse bøkene. Dette er et stort tema og en lang diskusjon. Den diskusjonen skal jeg ikke gå inn på her.

I denne boken vil jeg nøye meg med å påpeke de feil som ble gjort i fremstillingen av de fremmede religionene i den første generasjon lærebøker etter Mønsterplanen.

Samtidig håper jeg de nye lærebøkene i bruk i ungdomsskolen i dag ikke bærer med seg gamle ”feil” fra tidligere fremstillinger i de lærebøkene som her er presentert. Det var nemlig tilfelle med lærebøkene som er med i denne undersøkelsen.

Lærebøker i orienteringsfag eksisterer ikke lenger i dag på samme måte som etter Mønsterplanen. Statens læreboknemnd som godkjente lærebøker for 5 år, forsvant i 1980-årene. Nå skal man kjøpe forskjellige skolebøker til klassen, I mange tilfeller ikke engang samme bok til alle elevene. Så skal elevene ved PC-en, skolebiblioteket, og de forskjellige skolebøkene i klassen, tilegne seg korrekte kunnskaper og ”besvare” oppgavene i læreplanen. Det er planen som er ”pensum” nå, ikke skoleboka. Årsaken til omleggingen her er trolig at informasjonsstrømmen går så fort i vår tid, at læreboka ofte blir for gammel før den kommer ut.

Til orientering ble læreplanen i grunnskolen den såkalt Mønsterplanen av 1974 (M74) avløst av M 85 (Midlertidig plan) for så endelig å bli avløst av M87 (Mønsterplanen for grunnskolen). Deretter kom L97 (Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen). I 1997 fikk vi også en egen samisk læreplan for grunnskolen som het L97S.

Det var nok det politiske og pedagogiske ønske og behovet for en mer verdinøytral presentasjon av fremmede religioner som var intensjonen bak fagendringen som kom med Mønsterplanen i 1974. Alt på 70-tallet så nok både fagmiljøet og den politiske ledelsen i departementet behovet for en mer verdinøytral presentasjon av emnet fremmede religioner. Ved å løsrive emnet fra temaet misjon i kristendomsbøkene ble det således lagt til rette for en mer verdinøytral presentasjon av emnet fremmede religioner i samfunnsfaglærebøkene. Dette var i høy grad

nødvendig på grunn av innvandringsproblematikken og den økende globale kommunikasjon.

I ettertid er det hevet over enhver tvil at Mønsterplanens intensjoner omkring emnet fremmede religioner nærmest ble sabotert av forlagene og lærebokforfatterne. Det hadde vært så enkelt for dem å kontakte religionsvitenskapelig institutt ved universitetet i Oslo eller Bergen med forespørsel om hjelp til utarbeidelsen av lærebøker. Vi ser av lærebøkene at så ikke ble gjort den gang.

Nå må vi leve med konsekvensen av at mange årskull ungdomsskoleelever har fått for dårlig informasjon om fremmede religioner i ungdomsskolen. Bøkene som kom ut etter Mønsterplanen har trolig vært i bruk fra 1974 og helt fram til ny Mønsterplan kom i 1987 eller senere ved mange skoler her i landet.

Mitt håp er at forlag og lærebokforfattere kan lære av denne tabben og gjøre det bedre fremover.

Problemstilling

Hva sier ungdomsskolens første generasjon lærebøker etter at vi fikk Mønsterplanen om fremmede religioner? Mønsterplanen pålegger faget samfunnskunnskap å formidle kunnskap om de fremmede religionene. Dette var tidligere pålagt kristendoms-kunnskap, som fremdeles gir kunnskap om de fremmede religionene i tillegg til samfunnskunnskap. Dette skjer nå oftest i forbindelse med temaet ”misjon”.

Vesentlig med undersøkelsen er å finne ut om lærebøkene som ble gitt ut etter Mønsterplanen gir et tilfredsstillende bilde av de fremmede religionene. Med tilfredsstillende menes at bøkene i størst mulig utstrekning, tar hensyn til de normer for toleranse, respekt og vidsyn som Mønsterplanen legger frem.

Undersøkelsen tar opp de aktuelle lærebøker og emnehefter etter Mønsterplanen i fagene samfunns kunnskap og kristendoms-kunnskap. Det kan virke snevert at lærebøkene skal bedømmes kun ut i fra deres beskrivelse av de fremmede religionene og ikke bøkene som helhet. Det er imidlertid i denne forbindelse viktig å være klar over at lærebøker som gir et svakt inntrykk ut i fra emnet fremmede religioner kan være gode sett ut i fra andre temaer i bøkene. Det er derfor viktig å peke på at undersøkelsen ikke vurderer bøkene som helhet, men en avgrenset del av hver bok.

Målsettingen er å finne ut hvorledes intensjonene i Mønsterplanen er blitt tolket i de forskjellige lærebøkene hvor de fremmede religionene beskrives. Mønsterplanens norm for toleranse og forståelse for andre religioner og kulturer er fundamentet i analysemodellen. Denne danner en felles norm for lærebøkene i undersøkelsen. Analysemodellen er utarbeid slik at den er egnet til analyse av et så avgrenset felt av hver lærebok som det her er tale om.

Mønsterplanen

Mønsterplanen presenterer seg på denne måten i 1974 - utgavens forord; ”Mønsterplan for grunnskolen avløser normalplanene av 1939 og ”Lærerplan for forsøk med 9-årig grunnskole”. Forberedelsen av Mønsterplanen har foregått slik: Kirke- og undervisningsdepartementet oppnevnte i 1967 et utvalg med dosent Hans Jørgen Dokka som formann til å legge fram forslag til mønsterplaner for 9-årig skole. Utvalget, som tok navnet Normalplanutvalget ble sendt institusjoner og organisasjoner til uttalelse sommeren 1970. Det kom inn i alt vel 360 skriftlige uttalelser. Bak mange av disse uttalelser lå det et omfattende arbeid. Eksempelvis kan nevnes at Norsk Lærerslags uttalelse bygde på ca.500 skriftelige uttalelser fra lokale lærerlag og lærergrupper fra hele landet. På grunnlag av Normalplanutvalgets forslag og uttalelsene om det utarbeidet Grunnskolerådet (det daværende Folkeskolerådet.) våren 1971 tilråding om Mønsterplan for grunnskolen. Det var dette forslag - med enkelte endringer – Kirke- og undervisningsdepartementet la fram i Mønsterplanen for grunnskolen, midlertidig utgave 1971 (M: 71). Den midlertidige utgave av Mønsterplanen ble sendt Stortinget sammen med stortingsmelding nr. 46 1971 - 72, Om Mønsterplan for grunnskolen. De endringer som foreligger i den nye utgaven, Mønsterplanen for grunnskolen 1974 (M 74) er foretatt på grunnlag av innstilling fra meldingen og uttalelser som er mottatt etter at Mønsterplan for grunnskolen, midlertidig utgave 1971 kom ut.”

I lov om grunnskolen av 13 juni 1969 heter det; ”Grunnskolen skal i forståing og samarbeid med heimen hjelpe til med å gje elevane ei kristen og moralsk oppseding, og gje dei god allmennkunnskap så dei kan bli gagnlege og sjølvstendige menneske i heim og samfunn. Skolen skal fremje åndsfridom og toleranse, leggje vinn på å skape gode samarbeidsformar mellom skole og heim.”

Dette er de overordnede mål for grunnskolen, som peker ut over arbeidet med de enkelte fag, og danner en ramme omkring det Mønsterplanen inneholder. Mønsterplanen er veiledende. Den har forslag til emner innen hvert fag og forslag til årsplaner og fagplaner. Selv om Mønsterplanen er en retningsgivende rammeplan uten fastsatte minstekrav, har den en obligatorisk del og en ikke-obligatorisk, valgfri del. Samfunns fag og kristendoms kunnskap hører inn under den obligatoriske del.

Samfunnsfag er en samlebetegnelse for fagene; samfunnskunnskap, geografi og historie. I grunnskolen skal disse tre fagene presenteres som en samlet helhet som kompletterer og griper inn i hverandre i større utstrekning enn i andre fag. Om samfunnskunnskaps målsetting sier Mønsterplanen på side 181;

”I våre dager er det påkrevd at elevene lærer å se seg som medlemmer av det store verdenssamfunn som omfatter hele menneskeheten. Elevene må få en følelse av samhørighet med mennesker som bor i land der de aldri har vært, med folk som taler språk som de ikke forstår, som ser annerledes ut, som har annen hudfarge, og som lever under andre forhold enn de elevene kjenner fra sitt hjemsted. Bak alt som er annerledes, i ytre forhold, utseende og tro og tenkemåte må elevene lære å forstå at det skjuler seg mennesker som dem selv.”

Om andre trosretninger og religioner har Mønsterplanen disse målsettingene for samfunnskunnskap på side 182:

”Når det gjelder andre trosretninger og religioner, må elevene få en objektiv orientering om det viktigste ved de forskjellige læresystemer, lære å respektere mennesker som bekjenner seg til andre religioner, og få en innstilling som er preget av forståelse og toleranse. Det samme gjelder forholdet til mennesker som har andre skikker og annen samfunnsoppfatning.”

Undervisningen om de fremmede religionene anbefaler Mønsterplanen på syvende klassetrinn hvor emnene er listet slik opp på side 186 i Mønsterplanen;

”Den enkelte og de andre: Samhørighet med andre (familie, nasjon, verdenssamfunn). Sammenbindende faktorer (språk, kultur, tradisjon, religion, politisk oppfatning). Oppgaver

som må løses i fellesskap. Oversikt over andre religioner og livssyn: Jødedommen, Islam, Hinduisme. Buddhisme. Humanetisk livssyn. Ateistisk livssyn. Motsetninger og konflikter: Faktorer som skaper motsetninger (rase, religion, samfunnsoppfatning, sosial ulikhet).”

Det er lagt vekt på å presentere de fremmede religionene i en samfunnsfaglig sammenheng på bredest mulig måte. I denne undersøkelsen settes søkelyset på hvorledes fremmede religioner er presentert i forhold til målsettingene.

Mønsterplanens hovedintensjoner i samfunnskunnskap er klare. Hvorledes disse skal iverksettes pedagogisk metodisk, er lærebokforfatteres og pedagogers oppgave. Det er lærebokforfatterens del av ansvaret for gjennomføringen av Mønsterplanens hovedintensjoner undersøkelsen fokuserer på.

Årsplanene er ment som en veiledning. Stoffvalget eller plasseringen på de enkelte årstrinn er ikke bindende for lærere eller lærebokforfattere. I lærebokanalysen er det derfor ikke meningen å skille mellom lærebokforfattere som har fulgt Mønsterplanen eller ikke, men i hvilken grad de har tatt hensyn til dens hovedintensjoner og årsplaner.

Samfunnsfagene: Historie og geografi skal korrespondere med samfunnskunnskap. I Mønsterplanens veiledende planlegging har også disse fagene informasjon om fremmede kulturer og religioner;

På side 177 i Mønsterplanen fremheves det globale perspektivet i geografiopplæringen og på side 178 heter det bl.a.;

”Skolen og lærebøkene må være saklige i sin framstilling. En må gå inn for å skape en fordomsfri holdning til folk med annen religion, annen hudfarge, annen samfunnsoppfatning og andre skikker enn hos oss. Skolens orientering må være a jour med den faktiske utvikling.”

I den veiledende årsplanen for syvende klassetrinn anbefaler Mønsterplanen bl.a. følgende: ” Jordens folk: Natur og kulturfolk”, ”Folkevandring, rase, språkgrupper, kultur og religion.”

I likhet med faget geografi skal historie ”..hjelp elevene til å se stoffet i globalt perspektiv.” Som det heter på side 179 i Mønsterplanen. Videre heter det at ”en bør prøve å få fram både det som er felles og det som er forskjellig i ulike kulturer og epoker. Enhver epoke eller fremmed kultur må vurderes ut fra sine egne forhold og forutsetninger.”
”Historisk stoff fra andre verdensdeler må ikke sees utelukkende fra europeisk synsvinkel...”

I den veiledende årsplanen anbefaler Mønsterplanen følgende temaer av relevans for de fremmede religionene;

På fjerde klassetrinn: Kristen misjon.

På femte klassetrinn: ”Det gamle Hellas: Myter og sagn.” ”Kirke og kloster: Livet i klosteret. Helgener. Pilegrimsreiser.”

På sjette klassetrinn: ”Det gamle Egypt: Samfunnsliv. Styreform. Nilens betydning. Byggverk. Kunst. Mytologi. De eldste riker i Mesopotamia: Verdensbyen. Babylon. Handel. Kunst. Vitenskap. Det gamle India: Byene ved Indus. Buddha og buddhismen. Kong Asoka. Det gamle Kina: Bosetting ved Hwangho. Den kinesiske mur. Oppfinnelser. K’ung Fu Tze.”

”Samenes gamle gudstro. Gravskikker.”. ”Meksikansk kultur: Mayafolket. Aztekerne. Mytologi. Byggekunst”.

Ut i fra de veiledende årsplaner for geografi og historie ser vi at elevene ideelt sett skal ha stiftet bekjentskap med andre kulturer og religioner enn sin egen både før ungdomsskoletrinnet og i løpet av ungdomsskoletrinnet.

Denne undersøkelsen behandler kun ungdomsskolens lærebøker. Likevel er det av interesse å se hvilke forutsetninger ungdomsskolens lærebøker bygger på når de gir en beskrivelse av de fremmede religionene.

En annen sak er om lærebøkene som er tilgjengelige for barnetrinnet følger opp Mønsterplanens

anbefalinger.

Mønsterplanen har denne målsettingen med kristendomsfaget i grunnskolen. På side 84 i Mønsterplanen heter det:

”Undervisningen i kristendomskunnskap skal være preget av vidsyn og vilje til å forstå og respektere mennesker med forskjellige oppfatninger av religiøse og etiske spørsmål. Læreren må være oppmerksom på at mange ulike syn i alminnelighet vil være representert i en klasse. Emner av kontroversiell karakter bør ikke unngåes, men læreren må være svært varsom, slik at fremstillingen ikke virker krenkende på noen elever eller på andre oppfatninger. Det er i fagets ånd å lære elevene å vise toleranse og fordragelighet mot mennesker som tenker annerledes enn en selv.”

Årsplanen anbefaler temaet ”misjon” under kirkehistorien på syvende klassetrinn. Samtidig understrekes det også her at årsplanene er veiledende for de enkelte årstrinn og ikke bindende for lærebok forfatterne og lærerne.

Mønsterplanen har livssynorientering anbefalt som valgfag på alle klassetrinn i grunnskolen fra klasse 1 til og med 9. Det veiledende pensum Mønsterplanen har tiltenkt ungdomstrinnets pensum er i Mønsterplanen på side 354, 355 og 356 og viser et høyt ambisjonsnivå. Listen over emner faget skal romme kan nærmest minne om et grunnfagspensum i religionshistorie ved universitetet.

Spørsmålet i denne forbindelse er i hvilken grad lærebøkene er i stand til å kunne realisere det høye ambisjonsnivået.

Undersøkelsen

Utvelgelsen av lærebøkene er gjort ut i fra publikasjonen ”Norsk skole” nr. 15 av 22 november 1978 som har tillegg om godkjente lærebøker til bruk i grunnskolen og den videregående skole pr.1.juli 1978. (Ajourført med senere oversikter i ”Norsk skole”) Kun bøker til bruk i ungdomsskolen er valgt ut. ”Norsk skole” opplyser også om når Kirke- og undervisningsdepartementet (K.U.D) har godkjent lærebøkene.

I tillegg ble de forlag som utgir bøker til bruk i ungdomsskolen i de aktuelle fagene rådspurt da undersøkelsen ble gjort. Lærerhøgskolebibliotekene i Kristiansand og Bergen ble også kontaktet før utvelgelsen. Det ble tatt hensyn til om lærebøkene i forordet eller på annen måte utgir seg for å følge Mønsterplanen. Hvis bøker skrevet før Mønsterplanen var trukket inn blir disse lett urettferdig behandlet, fordi de jo er skrevet under andre forutsetninger.

Hva er så en lærebok? Stortingsmelding nr.16 1977/78 har denne definisjonen:

”Lærebøker er trykte læremidler for elevbruk som dekker det alt vesentlige av en godkjent fagplans lærestoff i et fag.”

Ut i fra denne definisjonen ville det vært mulig å utelate emnehefter fra undersøkelsen. Når disse likevel er tatt med, er det fordi læremidlene i skolen er blitt mer differensierte. Dette fordi lærerne etter Mønsterplanen står friere enn tidligere ved valg av læremidler og undervisningsopplegg, hvilket naturlig virker inn på forholdet til læremidlene. En for snever definisjon av læremidler eller lærebøker vil derfor kunne gjøre denne undersøkelsen urealistisk.

Det finnes antakelig emnehefter som ikke er tatt med i undersøkelsen. Undersøkelsens valg av emnehefter ble gjort ut i fra konsultasjon med forlagene og bibliotekjentene ved Bergen og Kristiansand Lærerhøgskole - for å komme frem til et mest mulig representativt utvalg. På tidspunktet for undersøkelsen fantes ingen emnehefter som gir seg ut for å følge Mønsterplanen og som kommer inn under undersøkelsens utvalgsriterium.

Lærebøkene i undersøkelsen sorteres kronologisk etter når de er utgitt. Det er den bok i serien som gir kunnskap om de fremmede religionene som danner grunnlag for bokens plass i rekkefølgen. Først samfunnskunnskap siden disse lærebøkene skal inneholde hoveddelen av kunnskapen om fremmede religioner. Dernest lærebøkene i kristendoms-kunnskap.

Tre lærebokserier var tilgjengelige for ungdomsskolens samfunnskunnskap i de første årene etter at Mønsterplanen ble tatt i bruk. I tillegg en ettbindsutgave av forfatteren P Aarrestad: ”Stat og styre” som samler pensum for alle tre trinn i ungdomsskolens samfunnskunnskap i ett bind. Denne boken bedømmes derfor på linje med de øvrige treseriene.

Etter listen fra ”Norsk skole” blir listen slik for samfunnskunnskap:

- Figved, Fossum, Aarrestad: ”Samfunnskunnskap1”. Sol-serien for 7. skoleår, Cappelen. (Til opplysning finnes en tilsvarende serie til til Sol-serien i Sverige, med samme navn. Denne har visse likheter med den norske.) Godkjent av K.U.D. 09.03.1974. I tillegg til denne omtales også bind 3 i samme serien.

- P Aarrestad: ”Stat og styre”, 7 - 9 skoleår Godkjent av K.U.D. 18.6.1974. Cappelen.

- T. Koritzinsky; ”Verden og vi”. Samfunnskunnskap for ungdomsskolen. Bind 3. Gyldendal. Godkjent av K.U.D. 8.7.1976.

- Lund, E ; ”Du og de andre”. Bind 3. Ashehoug. Godkjent av K.U.D. 27.7.1977. (K.U.D.s godkjenningsdato gjelder bokmålsutgaven.)

Boklisten har kun tatt med bøker i seriene som har relevans til fremmede religioner.

Kun ett emnehefte om de fremmede religioner er utgitt etter Mønsterplanen var utkommet på undersøkelsestidspunktet. Nemlig Liv Berit Hoel: ”Andre religioner”. Ashehougs O-fagsserie. Godkjent av KUD juli 1974. utgitt 1974.

Dette ble brukt i ungdomsskolen, men forlaget Aschehoug, hevdet at det kun er beregnet på barnetrinnet. Det vil derfor være unfair å ta dette med i denne undersøkelsen.

Redaktør Berit Straume i Aschehoug varslet meg i brev av november 1979 om nye emnehefter om emnet fremmede religioner til bruk i ungdomsskolen: Det var snakk om fem emnehefter med temaene: Hinduisme, Buddhisme, Islam, Jødedom og Religiøse grunnbegreper. Ifølge Berit Straume tilhører forfatterne av disse emneheftene den trosretning de skriver om. Disse emneheftene kom først på markedet etter at undersøkelsen var ferdig: Hvert av emneheftene inneholder bortimot hundre sider med bilder og tekst. En rettfærdig analyse av disse emneheftene ville derfor sprengte rammene for denne undersøkelsen og de er derfor utelatt. Etter å ha lest gjennom disse emneheftene mener jeg imidlertid at Aschehoug med dette produserte det beste tilbud om de fremmede religionene på det norske marked for ungdomsskolen den gang: Frede Møller-Kristensen: Hinduismen, Erik Rostbøll: Buddhismen, Kaj Ove Krogh: Islam, Aron Skop: Jødedommen og Orla Møller: Religiøse grunnbegreper. Alle bøkene har arbeidshefter og er oversatt fra dansk. Disse var imidlertid først i bruk fra 1981 og utover.

Lærebøkene i kristendomskunnskap er valgt ut på samme måte som samfunnskunnskaps liste. I tillegg ble forfatteren Tor Edvin Dahl kontaktet.

Ikke alle bøkene i seriene var kommet ut på markedet på tidspunktet for undersøkelsen; Dette gjelder de nye seriene av Gaarder, Hillestad og Kullerud, "Gud og verden", Cappelen, og Dahl, T. E., "Kristendomskunnskap for grunnskolen", Gyldendal.

Førstnevnte bokserie er med i analysen. Dette fordi forlaget, Cappelen har sendt meg den bok i serien som tar opp temaet "misjon". Sistnevnte bokserie er ikke tatt med i analysen. Brev fra forfatteren T. E. Dahl datert Børselv 16.8.79 gir følgende informasjon om serien: "Misjon" streifes så vidt i flere av grunnbøkene, men som nevnt er det bare i emne/tema bøkene at det foreligger noen utførlig behandling av emnet..."

Det nevnte emneheftet forelå ikke ferdig fra forfatterens hånd på undersøkelsestidspunktet. Dahls serie er en komplett lærebokserie for hele grunnskolen. I følge han selv støtter han seg til emneheftene i denne serien. Da de aktuelle emneheftene ikke var utkommet på undersøkelsestidspunktet var det naturlig å utelate denne serien fra analysen.

Listen over lærebøker i kristendomskunnskap tatt med i analysen blir derfor slik:

- Møller og Møller/Sandsdalen; Møller, V: "Kristendoms lære", 7. skoleår Gyldendal, utgave godkjent K.U.D. 28.7.73 Møller, V /Eikvil, E : Kristendoms lære, 8 skoleår. Gyldendal, utgave godkjent K.U.D. 30.8.1974 Møller, V / Eikvil, E : Kristendoms lære, 9 skoleår. Gyldendal. utgave godkjent K.U.D. 8.7.1976.

- Berggreen/ Hellern/ Tingstad: "Kristendomskunnskap for ungdomsskolen". Kirken, Dreyer. Godkjent K.U.D. 24.7.1974.

- Gaarder/ Hillestad/ Kullerud: "Gud og verden". kristendomskunnskap.7, .Cappelen. Godkjent K.U.D. 19.6.78.

Disse tre lærebokseriene er i tillegg til Dahls serie fra Gyldendal det samlede tilbud ungdomsskolene har i kristendomskunnskap ved inngangen til 80-tallet.

Ungdomsskolene brukte en serie fra Dreyers forlag. Denne serien beskriver de fremmede religionene i boken "Tekster til fremmede religioner og kirkekunnskap" utkommet i 1972. Boken har flere forfattere og er redigert av: Berggreen/Hellern/Tingstad. Da boken ikke gir seg ut for å følge Mønsterplanen utelates den fra undersøkelsen.

Fra media har vi fått flere tilbakemeldinger på at skolene rundt om i landet i mange tilfeller ikke har oppdatert sine lærebøker som følge av dårlig økonomi. Det er derfor grunn til å tro at lærebøkene som er med i denne undersøkelsen var i bruk i mange år etter at nye og forhåpentlig bedre lærebøker var kommet på markedet. Det er derfor grunn til å anta at lærebøkene som er med i undersøkelsen har vært i bruk i skolen fra Mønsterplanen kom i 1974 til langt opp på 1980-tallet.

ANALYSEN

Analysemodellen tar sikte på å gi lærebøkene en tilnærmet lik kritikk. Bøkene i analysen behandler de fremmede religionene svært forskjellig. Dessuten har de ulik fagtilhørighet: Samfunnskunnskap og kristendoms-kunnskap. Derfor forsøker analysemodellen å være fleksibel og generell. Analysen er en faglig religionshistorisk vurdering av bøkene. Modellen tar utgangspunkt i tre hovedpunkter:

- Kunnskapsnivå
- Saklighet
- Egnethet til å fremme toleranse og forståelse.

Under kunnskapsnivå ligger følgende spørsmål til grunn for vurderingen:

- Hvilket omfang har fremstillingen? Dette er en kvantitativ beskrivelse av omfanget. Vesentlig her er å kartlegge om fremstillingen har nok kunnskap til at det kan gi elevene toleranse og respekt for de fremmede religioner. Kunnskapsanalysen er viktig. Uten et visst minimum kunnskapsvolum er det ikke mulig å gi grunnlag for toleranse og forståelse.
- Hvilken type kunnskap formidles? Hvilke opplysninger er tatt med i fremstillingen og hvilke er ikke? Særlig i en knapp fremstilling i en lærebok er utvalget av største betydning. Hva lærebokforfatterne har tatt med og hva de har utelatt kan skjule personlige oppfatninger eller manglende innsikt i de fremmede religionene.
- Hvor korrekte er opplysningene? Her pekes på direkte feil i fremstillingen. Grensen mellom feilinformasjon og tendensiøse utsagn kan imidlertid være vanskelig å definere. Spørsmålet berører på mange måter spørsmålet om saklighet. Ofte kan fremstillingen være riktig ord for ord, mens det totale bildet ikke gir den rette forståelsen. Hva er så korrekte opplysninger om de fremmede religionene? Dette kan variere: Stadig nye forskningsresultater kommer for dagen med nye opplysninger som kan endre synet på religionshistorien og dermed på levende religioner i vår tid. Sannhet i dette lys, kan være like mye en variabel som en konstant faktor.

Synet på historien endrer seg. Den generelle modningsprosess i forhold til religiøs tenkning i et samfunn, kan endre synet på det som har gått forut – altså historien. Dette behøver ikke ha noe med forskningsresultater å gjøre, men en generell holdningsendring i folks bevissthet.

Om lærebokforfatterens innstilling i forhold til korrekt informasjon - kan jeg slutte meg til hva Svein E. Odden har skrevet i boken "Gud og fedrelandet", av Herbert Tingsten der det heter på side 225: "Forenklingene og kravet om å skrive kort og gi stoffet en riktig pedagogisk tilpasning vil alltid gjøre historien, annerledes enn den egentlig er. Enkelte ting må settes på spissen for at det skal fange elevenes interesse. I denne sammenheng er det ganske opplagt at det er en enkel sak å skrive en lærebok med sterk slagside uten å ha skrevet en eneste usannhet i vanlig forstand."

Under saklighet ligger følgende spørsmål til grunn for vurderingene:

- I hvilken sammenheng formidles kunnskapen? Det er den faglige sammenheng det her siktes til. Om fremstillingen har fagsammenheng med samfunnskunnskap eller kristendoms-kunnskap.
- Er ordvalget relevant i forbindelse med innholdet? Gir ordvalget i fremstillingen objektive og nøytrale opplysninger - eller er ordene uttrykk for diskriminerende eller tendensiøse oppfatninger?
- Holdes viktig informasjon tilbake? Er fremstillingen ensidig eller kommer flere synspunkter frem? Har boken modifierende opplysninger som kan gi flere synspunkter - og en hedre forståelse?

Egnethet til å fremme toleranse og forståelse forstås slik: Punkter nevnt over i avsnittene om kunnskaps nivå og saklighet berører fremstillingens egnethet til å fremme elevenes toleranse og forståelse for de fremmede religionene. Dette avsnittet vil derfor inneholde konklusjonene i de over nevnte punktene.

Det kan virke negativt kun å kritisere lærebøkene uten å gi et eget alternativ til en bedre fremstilling. Derfor har jeg prøvd å gi endel forslag til forbedringer underveis i kommentarene.

Bilder er en viktig del av fremstillingen i de fleste bøkene. Bilder og illustrasjoner må derfor vurderes sammen med teksten og inngår derfor i de tre punktene over. Av betydning er å vurdere hvilke bilder bøkene har og hvor relevante opplysninger disse gir: Om bildet har sammenheng med teksten og om det harmonerer med denne. Mange pedagoger mener bildet har stor verdi som informasjonskilde særlig i forhold til barn og ungdom. Dette følger Mønsterplanen opp på side 56:

”Bildet skal identifisere ting, forklare hvordan prosesser foregår og stimulere elevene til å trekke slutninger. De skal formidle intellektuelle og følelsesmessige inntrykk som kan føre til mer læring med mindre anstrengelse.”

SAMFUNNSKUNNSKAP

De fire lærebokseriene i samfunnskunnskap kan grovt sett deles i to kategorier - etter i hvilken utstrekning de har fulgt Mønsterplanen:

1.

Sol-serien.bind 1.Cappelen

Aarrestad :Stat og styre._Cappelen

2.

Koritzinsky: Samfunnskunnskap for ungdomsskolen. Gyldendal.

Lund : Du og de andre. Ashehoug.

Ad 1.

Cappelens to bokserier. Sol-serien og Aarrestad: Stat og styre (Aarrestad er også en av de tre forfatterne bak Sol-serien) har i h.h.t. Mønsterplanen tatt opp de fremmede religionene til presentasjon hver for seg. Begge seriene har tatt med de religioner og livssyn som Mønsterplanen tilrår. Begge seriene har også fulgt Mønsterplanens norm ved å gi disse fremstillingene på 7 - klasstrinn. (Aarrestads bok er en ett bindsutgave som dekker alle tre klasstrinn på ungdomsskolen. De fremmede religionene er presentert i begynnelsen av boken. Derfor antas dette å passe inn i 7 - klasstrinn.)

Det som i første rekke skiller de to seriene er at Sol-serien har 43.75 % bilder i sin fremstilling mens Aarrestads bok (Stat og styre) ikke har et eneste bilde i denne sammenheng. Til sammenlikning har Koritzinskys bok ca.46 % bilder og tekst.

Ad 2.

Disse bokseriene (Koritzinsky og Lund) har ikke behandlet de fremmede religionene enkeltvis slik Mønsterplanen tilrår. Koritzinsky-serien har 6,5 sider om religion. Denne serien har ikke behandlet de fremmede religionene enkeltvis. Kristendommen dominerer fremstillingen - og de fremmede religionene nevnes knapt. Beskrivelsen er ikke en beskrivelse av de fremmede religionene - men forholdet religion samfunn - med eksempler fra kristendommen.

Lund-serien har en halv side om religion – der halvparten behandler kristendommen og resten de fremmede religionene. I realiteten nevnes fremmede religioner kun med navn. Teksten forut for

dette avsnittet må også sees i sammenheng med fremstillingen.

SOL-serien bind 1 for syvende klassetrinn.

Fokuserer vi først på kunnskapsnivå blir første spørsmål.

Hvilket omfang har fremstillingen?

Boken har 12 sider om fremmede religioner av totalt 104 sider. Av de 12 sidene er ca. 5.25 sider sort/hvitt foto og tegneillustrasjoner. Disse er utstyrt med tekst. Teksten er fremstilt på en spaltebredde pr. side og en margspalte til billedtekster og petitanmerknings. Religionene fordeler seg slik m.h.p. antall sider i boken side 71 - 82.:

	Bilde	Tekst	
Primitive religioner	1	1.5	2.5
Jødedom	0.5	1	1.5
Islam	1.25	1,25	2.5
Hinduisme	1.5	1.5	3
Buddhisme	1	0.5	1,5
Ateisme	0	0.5	0.5
Humanetikk	0	0.5	0.5
Sum total	5,25	6.75	12

Verdiene i tabellen er tilnærmet nærmeste 1/4 side. Av tabellen ser vi at de ulike religionene er viet ulik plass i fremstillingen. Vi ser også at SOL-serien vier bilder stor spalteplass, hele 43.75% av sidene er brukt til bilder og illustrasjoner, nesten like mye spalteplass som teksten. Teller vi ord i teksten på de tolv sidene i SOL-serien blir det ca. 2.700 ord. Dette inkluderer billedteksten, notater i margin og arbeidsoppgaver. Fordeles disse ordene prosentvis på de ulike avsnittene om de fremmede religioner, får vi følgende tabell: (I likhet med tabellen over er religionenes rekkefølge den samme som Mønsterplanens).

Jødedom 12,48%

Islam 23,81%

Hinduisme 18,15 %

Buddhisme 11,26 %

Ateisme og Humanetikk 15.44%

Primitive religioner /skriftløse kulturer o.a. 17,30%

Total 99,00 %

Av tabellen ser vi at Islam har klart den største andelen av teksten med hele 23,81 %, etterfulgt av Hinduisme med 18,15% av teksten. Buddhismen har minsteverdien av religionene med kun 11,26 %, mens Jødedom har 12,48 %. Primitive religioner anbefales ikke spesielt av Mønsterplanen, men SOL-serien har likevel ofret bortimot 17,30 % på å forklare disse. Verdien for Ateisme og Humanetikk er slått sammen: Denne teksten fordeler seg omtrent like mye på hver av de to avsnittene.

SOL-serien har bilder og illustrasjoner om de fremmede religionene i de to andre bøkene i samme serie for ungdomsskolen. Disse bildene er her fremstilt i andre sammenhenger for å illustrere og forklare ulike samfunnsforhold, og refererer seg ikke til teksten om de fremmede religionene. Disse illustrasjonene er derfor ikke tatt med i undersøkelsen. Likevel er det verdifullt å nevne dem i denne kvantitative oversikten fordi de hever totalinntrykket av SOL-serien.

Det er særlig boken for niende klassetrinn som utmerker seg med bilder som refererer seg til de fremmede religionene. I bokens avsnitt om "Vår truede natur" finnes informasjon om fremmede religioner: Særlig primitive religioner er trukket frem og begrep som totem og tabu er beskrevet. Hinduismens respekt for alt levende blir også nevnt.

Hvilken type kunnskap formidles? SOL-serien har gitt endel vesentlige opplysninger om de fremmede religionene:

Primitive religioner:

Bokens fremstilling av de skriftløse kulturer eller primitive religioner som de ofte kalles, handler vesentlig om ånder og menneskenes forhold til disse: Temaer forfedreånder samt gode og onde ånder behandles. I slutten av beretningen er et avsnitt om troen på flere guder, noe som karakteriserer mange primitive religioner.

Hva sier så billedmateriale om de primitive religionene? Bildene i avsnittet om de primitive religionene presenterer etter mitt syn vesentlige sider ved de skriftløse kulturers religioner: Åndeforestillingerne har en så sentral plass i disse religionene at det kan være rett å prioritere dette i billedmateriale. Dette er gjort på side 71 hvor bildet illustrerer utdriving av ånder fra et hus i Vest-Afrika. På side 72 er et bilde som illustrerer forfedre dyrkelse i Ny-Guinea. Bildet illustrerer et hjemmealter som fungerer som rådgivende instans for den nålevende slekten.

Jødedommen:

Boken tar utgangspunkt i historikken og gir en beskrivelse av Kanaan og Baal-dyrkingen. Videre beskrives innføringen av monoteismen og jødernes skriftkanon. Moses og de ti budene samt Jahvepakten i Sinaiørkenen nevnes. Kort omtale av ritene i forbindelse med Toraen hvor også Tabuforestillinger og renhetsforeskrifter nevnes kort. Til slutt gir boken opplysninger om Jødedommens betydning for andre religioner.

Hva utelates? Den senere historien nevnes ikke, ei heller korstogene og jødeforfølgelsene gjennom tidene. Sionismen og Midt-Østen-konflikten er utelatt.

Hva sier billedmateriale om Jødedommen?

Sort/hvitt-fotoet på side 73 viser Koralsynagogen i Moskva: På bildet ser vi alteret og en del av deltakerne i seremonien. I billedteksten fremheves at kvinner og barn må sitte på galleriet mens mennene får adgang til selve salen i synagogen.

På side 74 er et sort/hvitt-bilde av en dagligvarebutikk i Stockholm som selger ”riktig mat”, som det heter i billedteksten. Dette fremhever jødernes kosthold og tabuforestillinger - altså renhetsforeskriftene. Samtidig knyttes den jødiske tradisjon til vår del av verden og fokuserer dermed på at mange land i verden har jødisk befolkning.

Islam:

Religionsstifteren Muhammed nevnes. Begrepene Islam(=underkastelse) og muslim (=en som underkaster seg Allahs vilje) forklares. Islams kanon Koranen nevnes. Likeledes Islams forhold til Jødedommen og Kristendommen. Moskeen - Islams tempel forklares. De fem søylene er sentrale i Islam: Boken behandler fire av dem: Bønnen, trosbekjennelsen, fasten og almissene. Den utelatte søylen er pilegrimsferden til Mekka. Forholdet Gud-menneske forklares som et forhold mellom Allahs allmakt og menneskenes underkastelse. Islams utbredelse beskrives. Men hva utelates? Som nevnt over er den femte søylen om pilegrimsferden til Mekka utelatt. Dette gjelder også religionens verdensbilde den såkalte eshatologien og Islams spalting.

Hva sier billedmateriale om Islam? Tegningen på side 75 er hentet fra en persisk bok og forteller om ”erkeengelen Gabriel som åpenbarer seg for Muhammed. Tegningene på side 76 illustrerer muslimenes bevegelser under den rituelle bønnen. Tegningen består av tre skisser. Sort/hvitt-bildet på side 77 viser en gruppe muslimer i fredagsbønnen på en gate i en storby. Alle illustrasjonene er relevante og beskriver viktige sider ved islamsk tro og kultur.

Hinduismen:

Boka tar utgangspunkt i Vedaene og kommer deretter inn på gudenes plass i Hinduismen: Visnu, Siva og Brahman nevnes knapt. Sjelevandringen forklares i tekst og tegning. Religionens differensierte tilpasningsprosess og toleranse overfor andre religioner beskrives. Religionens geografiske tilhørighet er India.

Hva utelates så? Hinduismen er mangfoldig. En god beskrivelse av Hinduismen bør sette opplysningene inn i den rette sammenheng for å kunne gi en reel forståelse: Dette har boken ikke maktet.

Hva sier så billedmateriale om Hinduismen? På side 78 er en kartskisse av India. Denne har

bilde av Brahman, Siva, Visnu og Kali, en hellig mann og ei hellig ku. Dessuten finner vi bilder av badescener fra Benares (det hellige bad), hindutempel i Kanchipuram, husalter og fattige i gatene. Kartet markerer Indias areal med grønn farge. Tre sort/hvitt-foto på side 79 forklarer bading og en hellig mann ved Ganges bredd i Benares (Varanasi). En skisse på samme side prøver å forklare sjelevandringen i Hinduismen.

Buddhismen:

Avsnittet innledes med en Buddhabiografi. Dernest gjøres det forsøk på å forklare lidelsesbegrepet, gjenfødelse, hinsidesforestillinger, budene og morallæren samt at Buddhismen "har ingen guder".

Hva utelates her? Hovedretningene Theravada og Mahayana innen Buddhismen nevnes ikke. Forholdet mellom munk og legfolk nevnes heller ikke. Beskrivelsen tar opp Buddhas historie, mens Buddhismens videre historie er utelatt. Hva sier så billedmateriale om Buddhismen? På side 80 er to sort/hvitt-fotoer: Det ene avbildene beskriver feiringen av Buddhas fødselsdag i Sør-Vietnams hovedstad Saigon. Det andre foto avbilder en munk i meditasjon foran et alter i Thailand.

Side 81 har to bilder: Først et veggmaleri i sort/hvitt av den historiske Buddha, der han fristes av ånder. Det andre er et sort/hvitt-foto av en buddhistmunk med en coca-cola-flaske i hånden. Munken med coca-cola-flasken er etter mitt syn lite representativ for buddhistmunker. Etter å ha reist tilsammen 5 måneder omkring i India, Nepal og Sri Lanka vil jeg karakterisere denne illustrasjonen som lite representativ for buddhistmunker. Det er andre egenskaper ved disse munkene som med fordel kunne komme frem som mer representative, f.eks. munkenes sosiale engasjement.

Ateisme:

Ateismens forhold til gudsbegrepet beskrives samtidig som det vises til vitenskapelig forskning.

Humanetikk:

Utgangspunktet her er at alle religionene har etikk og det vises til behovet for universelle etiske begreper. Humanetikks vekt på trosfrihet og uavhengighet av alle religioner fremheves.

Hvor korrekte er så disse opplysningene? Som nevnt i analysemodellen er grensen mellom feilinformasjon og tendensiøse utsagn ofte vanskelig å definere slik at flere eksempler i dette avsnittet kan også falle inn under avsnittene om saklighet. Fra bokens presentasjon av islam finnes dette eksempel på feilinformasjon på side 75: Om Muhammed heter det:

"Han hadde godt kjennskap til kristendommen. Den kristne engelen Gabriel skal ha vist seg for ham og bød ham å forkynne at det bare fantes en gud."

For det første: Det er omstridt om Muhammed hadde godt kjennskap til kristendommen. Det er derfor ikke riktig å hevde dette uten i det minste å gjøre leserne oppmerksom på at det finnes andre synspunkter på dette.

For det andre: Engelen Gabriel finnes ikke bare i Kristendommen. Den finnes også i Jødedommen. Forestillinger om engelen Gabriel kan heller ikke utelukkes fra preislamske forestillinger. Det er derfor galt å kalle engelen Gabriel for: "den kristne engelen Gabriel".

SOL-serien har ikke lyktes i å forklare Islam. Fremstillingen er kun en overfladisk beskrivelse som ikke gir elevene grunnlag for å forstå Islam. Jeg skal derfor i det følgende gi et skissemessig eksempel på hvordan fremstillingen kunne bedres: Muslimske etikk må settes inn i det helhetssyn som preger Islam:

Religionen betoner etikken. Vesentlig er hvordan en lever i et fellesskap. Sentralt i selvoppfattelsen er den sosiale tilhørigheten. Dette i motsetning til Kristendommen som er mer individuell. Samfunnet og menigheten henger sammen som en enhet. Fellesskapets lover er Guds lover og individuelle initiativer upopulært. Tradisjonen er hellig: Den muslimske etikk er utformet av Gud. De hellige skikkene settes på lik linje med profetene. (tradisjonisme) Den praktiske siden av etikken er detaljert: Hvordan en kler seg, spiser etc. er betinget av at mennesket er skapt av en overordnet makt. Denne makt kan mennesket ikke kontrollere,

men er underordnet. Prinsippet er at mennesket er svakt fysisk og psykisk og kan ikke forstå livets mysterium: Derfor etikken som er de praktiske og konkrete leveregler i tillegg til de teologiske forordninger. Islams lover er en hjelp til mennesket i sin utilstrekkelighet. Derfor mener ikke en muslim sin tro så mye som han lever den. Religionen er en livsveiledning på alle måter: Koranen og lovene har samme plass som en frelserskikkelse har i noen andre religioner. Koranen forklarer muslimene hvorledes de skal leve for å bli frelst. I motsetning til Kristendommen er det lite tale om synd i frelsesbegrepet. I Islam er mennesket skapt hjelpeløst, uten syndefall som trenger en frelser liksom i Kristendommen. Synd i Islam er å ikke erkjenne sin utilstrekkelighet. Mennesket er ikke skapt lik Gud. Derfor finnes ingen behov for en frelser, og Koranen er tilstrekkelig. Muslimene har derfor et fatalistisk syn. De godtar alt som det er og som det kommer.

På side 77 i bokens presentasjon av Hinduismen heter det:

”Vedadiktene forteller om store og mektige guder og er grunnlaget for den religion vi kaller hinduisme”.

Vedadiktene er ikke særlig aktuelle lengre. Aller minst de gudene som beskrives i bokens fremstilling (se side 35 i avsnittet 1. b). Påstanden er derfor misvisende siden Vedadiktene betydning er overdimensjonert i boken. Ingen av de kjente gudene som er fremtredende i Hinduismen i dag skriver seg fra dette kildemateriale.

På side 77 fremdeles under Hinduismen heter det videre:

”Både de jødiske profetene og Muhammed hevdet at det bare fantes en eneste gud, og at alle andre guder var avguder. Hinduene kom til den motsatte oppfatning.”

Hinduismen har ikke ”kommet til den motsatte oppfatning.” Bak mangfoldigheten av guder den såkalte polyteimen i Hinduismen finnes noe enhetlig eller monoteistisk guddommelig som alt har sitt utspring i, nemlig Brahman, som forfatterne beskriver i samme avsnitt, men på en mangelfull måte.

En lærebokforfatter vil kunne forklare Brahman på en enkel måte ved f.eks. å ta utgangspunkt i hinduenes verdensoppfatning og forklare det kosmologiske verdensaltet og hinduenes bevissthet om at alt i verden er guddommelig.

I kartskissen på side 78, hvor India er illustrert med kart og ulike motiv, finnes en skisse av ei hellig ku og en hellig mann. I teksten til denne skissen står det ikke noe om de hellige kuene, men om hellige menn heter det: ”Det finnes 3 millioner hellige menn i India”. Forfatterne oppgir ikke hvor de har tallet 3 millioner fra. Likeledes vet vi ikke hva forfatterne mener med betegnelsen ”hellige menn.” Jeg håper dette er en trykkfeil i læreboka og ikke forfatternes manglende kunnskaper om Hinduismen, skjønt det sistnevnte virker mest sannsynlig når vi ser hele fremstillingen av de fremmede religioner under ett. Hva er så en hellig mann og ei hellig ku i Hinduismen?

En beskrivelse av hellighet i Hinduismen bør settes inn i en meningsfylt sammenheng som forklarer elevene hvilken plass ei hellig ku eller en hellig mann har i Hinduismen: I en lærebok kan man f.eks. forklare hellige kuer og hellige menn i Hinduismen ved å ta utgangspunkt i menneskesynet og selvoppfattelsen: Opplevelsen av sammenhengen i alt som lever og eksisterer i kosmos er sentralt her. Forholdet mellom menneskesynet og kosmologien må klargjøres: Mennesket er en del av en helhet og har samhørighet og fellesskap med alt som lever. Hellige kuer bør ikke nevnes som kuriosa, men relateres til den kosmologiske ordningen. Kua har også funksjon som symbol på modernaturen og det livsopprettholdende: Symbol for alt liv. Dette er viktig for å kunne forstå kuas hellighet ut i fra hinduenes premisser. Hinduenes forhold til hellige vesener og ærbødighet overfor alt liv peker på deres enhetsfølelse med alt liv og at alt liv har en grunn i en dypere realitet. Inkarnasjoner eller guders nedstigning i dyr har mening i en slik sammenheng: At guder lær seg gjenføde i dyr, fugler, fisk etc. er med på å understreke den kosmologiske sammenhengen i alt levende.

Hellige menn eller såkalte sadhu's er ofte guruer hvilket betyr lærere eller yogier som ofte lever

et asketisk liv og praktiserer Hinduismens lære på et dypere plan enn andre hinduer, for å oppnå fullkommenhet. En yogi er en person som har oppnådd religiøs innsikt gjennom selvfordypelse og konsentrasjon, altså ved praktisering av Yoga.

På kartskissen på side 78 finnes ulik transkripsjon for de to indiske gudenavnene Siva og Visnu: Det står skrevet ”Siva og Visjnu” på skissen. Hvis lærebokforfatterne foretrekker å bruke palibetegnelsen skal gudene skrives: ’Siva og Visnu. På sanskrit skal de samme gudene hete: ’Shiva og Vishnu.

Forfatterne behandler sjelevandringen på en dårlig og overfladisk måte både i teksten og i skissen på side 79. Sjelevandringen og kastesystemet bør kunne forklares bedre enn dette: ”Sjelevandring. Hinduene tror på sjelevandring. Når et menneske dør, blir det gjenfødt. Men hva det blir gjenfødt som, blir bestemt av hvordan det har levd. Den som har vært god, kan bli gjenfødt som f.eks. prest eller fyrste. Den som har vært ond, kan bli gjenfødt som hund eller gris.”

I skissen på side 79, heter det videre: ”Troen på sjelevandring er et viktig trekk i indisk religion, hvor kastesystemet grupperer menneskene i en uforanderlig rangorden. Religiøs og sosial stilling hører nært sammen.”

Dette er kun en overfladisk beskrivelse som ikke gir elevene en forklaring på hvorfor det er slik.

Jeg skal i det følgende gi en kort skissemessig beskrivelse av hvorledes sjelevandring og kastesystemet kan forklares:

Mennesker og dyr har ikke bare ett liv, men flere. Døden er en overgang, og hører inn i en større kosmologisk sammenheng. Karmas universelle lover er en etisk rettesnor der alt vi gjør har konsekvens for oss selv. Kastesystemet får mening når det forklares ut i fra den religiøse sammenheng: Den nære sammenheng med sjelevandringstanken der ingen går tapt og at alle levende vesener før eller senere oppnår frelse.

En lærebok må naturligvis ikke dette en annen språkdrakt etter de pedagogiske mål forfatteren har. Jeg har kun pekt på de innholdsmessige kvaliteter som kan brukes til å forklare sjelevandringen og kastesystemet.

I SOL-seriens presentasjon av Buddhismen fortelles historien om Buddha på denne måten: (side 80)

”Omkring 500 før Kristus ble en ung indisk fyrste dypt fortvilet ved synet av menneskenes lidelser. Men en gang han satt under et fikentre og tenkte, forsto han meningen med livet. Da ble han ”opplyst”, en Buddha. Siden vandret han i mange år omkring i India og forkynte sin lære, som vi kaller buddhisme.”

Fremstillingen er en banalisering: Den fremstiller historien om Buddha som kuriosa, og det virker nærmest som om forfatterne advarer elevene mot å ta Buddhismen alvorlig.(se også side 50).

Det er ingen tvil om at Buddhismen og Hinduismen kommer dårligst ut av sammenlikningen mellom de forskjellige religionene i SOL-serien. Begge fremstillingene er så dårlige at det gir grunnlag for å trekke forfatternes kunnskaper om dem i tvil. En god fremstilling av Buddhismen må inneholde Buddhas historie fortalt på en seriøs måte på Buddhismens egne premisser.

Derifra vil det være naturlig å forklare De fire edle sannheter såkalt Dukkha som betyr ”lidelse” og ikke sjelsbegrepet kalt Anatman for så å forklare kosmologien og menneskesynet i Buddhismen. De to hovedretningene i Buddhismen: Theravada og Mahayana bør også forklares og relateres til de forskjellige buddhistiske land - og dermed også buddhismens utbredelse og historie.

Om Ateisme heter det på side 82 i boken:

”Ateismen er blitt forholdsvis utbredt i vår tid. Det skyldes for en stor del den vitenskapelige forskning. Før i tiden var det rimelig å tro at tordenguden var på ferde når det lynte og tordnet. Nå har forskningen vist hva årsaken til lyn og torden er.”

Dette er etter min mening en feilaktig og forenklet årsakssammenheng. Troen på tordenguden er en oppfatning som er borte for flere generasjoner siden. Det virker nærmest latterlig at dette som eksempel, skal kunne virke inn på menneskers livssyn i dag. Utsagnet er i høy grad i utakt med den religionshistoriske forskningen.

Jeg har i dette avsnittet konsentrert meg mest om å gi eksempler på gode fremstillinger om Islam og Hinduisme. Dette fordi det ofte finnes flest misforståelser om disse religionene hos ungdomsskoleelever.

Saklighet.

I hvilken sammenheng formidles kunnskapen?

De fremmede religionene beskrives her i en lærebok i samfunnskunnskap. Likevel har fremstillingen karakter av en tradisjonell fremstilling om de fremmede religionene fra kristendomsfaget før Mønsterplanen. Forskjellig fra de nevnte kristendoms-lærebøkene fra før Mønsterplanen har SOL-serien gode bilder og tegninger til illustrasjon av lærestoffet. Dette gir en bedre lay-out enn tidligere lærebøker samtidig som det virker motiverende på elevene og stimulerer til fantasi og refleksjoner om de fremmede religionene. Teksten er etter min mening i liten grad tilpasset den fagsammenheng den er satt inn i. Fremstillingen av de fremmede religionene er ikke i særlig grad tilknyttet den dagsaktuelle situasjonen de ulike religionene befinner seg i. De fremstilles mest som historie i teksten. Bildene i fremstillingen passer bedre inn i en samfunnsfaglig sammenheng.

Er ordvalget relevant i forbindelse med innholdet? Gir SOL-serien objektive og nøytrale opplysninger om de fremmede religionene, eller er ordene uttrykk for diskriminerende eller tendensiøse oppfatninger? Jeg har valgt ut to eksempler fra bokens beskrivelse av Jødedommen, som er eksempler på dårlig ordvalg i boken: På side 74 heter det om Jødedommen:

”Prestene og profetene seiret i den lange kampen for å få folk til å forstå at det bare fantes en eneste gud.”

Utsagnet er tendensiøst siden forfatterens egne meninger om gudsbegrepet kommer frem: Forfatterne sier her at det jo bare er en gud. Et mer verdinøytralt og riktig ordvalg her kan være: Prestene og profetenes syn på gud seiret. På samme side heter det videre om Jødedommen:

”Jødedommen har hatt betydning for mange folkeslags tro og moral gjennom tidene.”

Ordet ”folkeslag” henspiller på biologiske sammenhenger og ikke på religiøse. Et bedre ord i denne sammenhengen kan være ”kulturer”.

Holdes viktig informasjon tilbake? Er fremstillingen i SOL-serien ensidig eller kommer flere synspunkter frem? Eller har boken modifierende opplysninger som kan gi flere synspunkter og en bedre forståelse av de fremmede religionene?

Jeg skal nevne tre eksempler på at SOL-serien holder viktig informasjon tilbake. Hinduismens sosiale rettferdighet forklares slik på side 80 i boken:

”Hinduismen har alltid vært åpen for nye tanker. I vår tid har den tatt opp i seg læren om sosial rettferd og læren om at det er galt å bruke vold i kampen for sannhet og rett.”

Boken forteller ikke hvor disse nye tankene er kommet ifra. Leserene vil kanskje forledes til å tro at tanken om sosial rettferd og læren om at det er galt å bruke vold etc. stammer fra Kristendommen, som har drevet misjon i India. Rett er at ikkevoldstanken stammer fra Jainismen i India: En religion som oppsto omkring på Buddhismens tid.

Buddhismen er som tidligere nevnt presentert slik på side 81:

”Omkring 500 før Kristus ble en ung indisk fyrste dypt fortvilet ved synet av menneskenes lidelser. Men en gang han satt under et fikentre og tenkte, forstod han meningen med livet. Da ble han en ”opplyst”, en Buddha. Siden vandret han i mange år omkring i India og forkynte sin lære, som vi kaller buddhisme.”

Avsnittet slutter slik, uten å forklare lidelsens løsning. Det hadde vært naturlig at fremstillingen forklarte videre om de fire edle sannhetene og andre viktige sider ved Buddhas lære.

Leserne vil føle seg snytt ved ikke å få forklart betydningen av Buddhas meditasjon. Denne Buddhabioografien henger derfor i ”løse luften” uten å være knyttet sammen med et ”hvorfor” og

de videre konsekvenser av denne hendelsen.

Human-etikk defineres slik på side 82:

”I vår tid er verden blitt så liten, og faren for ødeleggende konflikter mellom folkeslagene så stor, at mange mener det er nødvendig å finne fram til en etikk som ikke bygger på noen bestemt religion.

En slik etikk, som skal gjelde for alle mennesker og virke som en sammenbindende faktor i verdenssamfunnet, kalles humanetikk.”

Denne definisjonen av Human-etikken er snever og upresis. Det finnes religioner som også har som målsetting å være en sammenbindende faktor i verdenssamfunnet f.eks. Bahai-religionen. Jeg savner derfor tilleggskriterier altså en mer utvidet definisjon. En kan spørre seg: Hva er Human-etikk til forskjell fra sakral eller såkalt ”hellig” etikk. Det gir fremstillingen ikke svar på.

Et forsøk på svar kan være: I Human-etikken betones det rasjonelle, godtagbare for tanken, mens i religionene betones det irrasjonelle, de magiske budene.

Egnet til å fremme toleranse og forståelse.

SOL-serien har fulgt Mønsterplanens veiledende årsplan og beskrevet de fremmede religionene enkeltvis på det syvende klassetrinnet. I hvilken utstrekning boken også har lyktes i å gi en sammenhengende og meningsfylt forståelse av de fremmede religionene kan diskuteres. Positivt er i alle fall at denne serien har gjort et forsøk på å oppfylle Mønsterplanen og har viet de fremmede religionene 12 sider med bilder og tekst. Tolv sider om de fremmede religionene i bilder og tekst, bør etter min vurdering være tilstrekkelig spalteplass til at det skal være mulig å lage en god fremstilling som fremmer toleranse og forståelse hos elevene i ungdomsskolen. En lærebok bør prioritere likt og rettferdig mellom pensums ulike temaer og rammer som ofte er knappe.

Likevel har ikke SOL-serien lyktes i å gi en fremstilling av de fremmede religionene som ønskelig er ut i fra Mønsterplanens normer. Som påvist over forekommer feil i fremstillingen. I tillegg til dette har boken flere uheldige ordvalg, som tydelig viser forfatterens egne holdninger til de fremmede religionene. Forfatterens egne holdninger og/eller manglende kunnskap kommer også tydelig frem når viktig informasjon holdes tilbake

Hvorfor feil og mangler forekommer i lærebøker skal jeg ikke diskutere her. Viktigst i denne forbindelse er de åpenbare pedagogiske konsekvensene av feilinformasjon i lærebøker: Feil i lærebøker av den type som er påpekt over, er etter min mening svært ødeleggende for både elevene og lærerne som bruker disse bøkene: SOL-serien bygger i så måte opp misforståelser om de fremmede religionene og ødelegger dermed muligheter for toleranse og forståelse. Konsekvensene av dette er åpenbare i vår tid med økende geografisk mobilitet, innvandring og stadig bedre kommunikasjons midler. Feilinformasjon og tendensiøse beskrivelser av de fremmede religionene er i dette lyset dårligere tilbud til elevene og lærerne i ungdomsskolen, enn ikke noe tilbud i det hele tatt. Samtidig reduserer dette respekten for lærebøker. Det er ikke gitt at lærerne i ungdomsskolen skal kunne rette opp slike feil i lærebøkene som beskrevet over. Svært få av lærerne i Norge har en fagbakgrunn som gjør dem skikket til å påpeke feil og mangler ved lærebøkens fremstilling av fremmede religioner. Dette fordi få lærere har religionshistorie som fag.

De fremmede religionene beskrives i SOL-serien på en tradisjonell måte, slik vi kjenner den fra kristendomsfaget før Mønsterplanen, med liten relevans til samfunnskunnskap. Fremstillingen kan derfor virke som et fremmedelement i boken. Inndelingen i små avsnitt med overskrifter gjør stoffet oversiktlig og lett leselig, men de små avsnittene, kan også gjøre teksten oppstykket, og det kan av den grunn virke usammenhengende.

SOL-serien har i liten grad evnen til å stimulere elevene til egen tenkning og egne refleksjoner omkring lærestoffet om de fremmede religionene. Boken gir elevene forfatterens oppfatning av de fremmede religionene: Ferdige konklusjoner som skal læres, ikke problemstillinger som elevene kan engasjere seg i og tenke seg en løsning på. De spørsmålene boken stiller elevene i fremstillingen om de fremmede religionene er et godt eksempel på hvorledes spørsmål ikke

skal stilles i en lærebok. SOL-seriens avsnitt om primitive religioner på side 73 kan fungere som eksempel på dette: I spørsmålene etter avsnittet kommer bl.a. dette spørsmålet:

” 1. Hva kan en gjøre for å komme på god fot med åndene? ”

Dette er en type spørsmål som oppfordrer elevene til å bla tilbake i boken og lete opp hva boka har skrevet om dette og ikke en oppfordring til egen tenkning. Fra egne erfaringer med SOL-serien som lærebok i ungdomsskolen, vet jeg hvor passiviserende denne presentasjonsformen virker på elevene: De bruker pekefingeren og leter seg fram i stoffet fremfor å tenke selv.

Mange av de øvrige spørsmålene i fremstillingen bærer preg av at forfatterne legger opp til datakunnskap hos elevene: Med hukommelsestester fremfor selvstendige refleksjoner som vi vet gir en dypere og bedre forståelse og modning i forhold til lærestoffet: Læreboken trekker selv konklusjonene, uten å la elevene selv få muligheter til å komme frem med sine egne vurderinger: Dette virker naturlig nok pasifiserende på elevene, samtidig som det går ut over motivasjonen og viljen til å lære noe nytt. Dette gjør igjen at læreren får en langt vanskeligere undervisnings situasjon ved at han må omarbeide lærestoffet og presentere det på en annen måte for å gjøre det interessant.

Aarrestad: Stat og styre

Kunnskapsnivå:

Hvilket omfang har fremstillingen?

Boken har 8,5 sider hver med en spalte om de fremmede religionene av totalt 211 sider. Det finnes ingen illustrasjoner til denne teksten: I følge forfatteren er dette fordi boken er tenkt som en "engangsbok" antakelig for å senke trykkeutgiftene. Av de 8,5 sidene er ca. en og en halv side viet arbeidsoppgaver og sammendrag av teksten. Dette i tospaltet petit etter fremstillingen. Religionene fordeler seg slik m.h.p. antall sider i boken på side 14 - 22. Tallverdien etter tema angir antall sider:

Generell innledning 0,5

Hinduismen 2,0

Buddhismen 1,0

Jødedommen 1,0

Islam 1,0

Ateisme og Humanetikk 1,5

Sammendrag og arbeidsoppgaver 1,5

Sum 8,5

Verdiene i tabellen er tilnærmede og rekkefølgen i tabellen følger bokens rekkefølge.

Boken har fulgt Mønsterplanens tilråding om å gi en fremstilling av de fremmede religionene enkeltvis og på 7. klassesnivå. Av tabellen ser vi at Hinduismen har en større verdi (2,0) enn de øvrige religionene (som har en verdi på 1,0). Ateismen og humanetikk har til sammen en sideverdi på 1,5. Å telle sider kan være en lite presis måleenhet:

Sidene kan ha forskjellig format, likeså de ulike lay-out-messige utforminger. For å danne et bedre sammenlikningsgrunnlag med SOL-serien følger en tabell der antall ord er telt liksom i avsnittet om SOL-serien. Aarrestads bok teller 2820 ord mens SOL-serien hadde 2700.

Liksom i SOL-serien inkluderer denne verdien notater i marginen og arbeidsoppgaver, men ikke billedtekster da det ikke finnes illustrasjoner i denne boken. Fordeles de 2820 ordene prosentvis på de ulike religionene gir dette følgende tabell: Religionenes rekkefølge følger Mønsterplanen.

	%
Jødedommen	17,25
Islam	14,50
Hinduismen	27,65
Buddhismen	11,00
Ateisme og Humanetikk	18,33
Innledning og arbeidsoppgaver m.m.	11,00
Totalt sum	

Mest iøynefallende i tabellen er Aarrestads forholdsvis høye prioritering av Hinduismen med hele 27,65 % av den totale fremstillingen om de fremmede religionene. Ateisme og Humanetikk fordeler seg omtrentlig likt på hver retning med en mulig overvekt på Humanetikken.

Jødedommen har også en forholdsvis høy verdi: 17,55 %. Dernest Islam med 14,5%.

Buddhismen kommer avgjort dårligst ut av denne sammenlikningen med kun 11 %. Forfatteren har ikke brukt bilder eller andre illustrasjoner i boken. Dette kan tyde på at bildets evne til å formidle kunnskap ikke blir anerkjent av forfatteren eller forlaget.

Hvilken type kunnskap formidles?

Boken gir flere vesentlige opplysninger om de fremmede religionene. Måten disse er presentert

på blir behandlet i senere avsnitt.

Hinduismen

Boken beskriver Hinduismens mange motsetninger og variasjoner, og peker videre på religionens toleranse overfor andre religioner og livssyn. I tillegg nevnes bl.a. ulikhetene i religionen, geografisk tilhørighet og religionens ærefrykt for alt liv på den ene siden og slaktoffer på den andre. Nesten en hel side er viet beskrivelse av kastene som settes i en politisk og økonomisk sammenheng. Kulden, hellige steder og dyr, troen på sjelevandring og de karmiske lover nevnes også knapt.

Hva utelates? Boken nevner ikke gudenavn, ei heller gudenes funksjon, men viser til at det finnes "et mylder av guder", som det heter i boken. Boken sier ikke noe om frelsen. Heller ikke sier boken noe om de karmiske lover, dharma og den kosmologiske sammenheng.

Buddhismen

Fremstillingen om Buddhismen er spinkel. Først forklares, litt om religionens opprinnelse, utbredelse og antatt antall tilhengere. Deretter forklares organisatoriske inndelinger som munkenes plass i samfunnet. Buddhistsenes gudsbegrep og medfølelse med alt levende er også beskrevet. Til sist litt om etikk og filosofi.

Hva utelates? Buddhismen kan være vanskelig å forklare på ungdomsskoleplanet. Det kan derfor være delte meninger om løsningen av dette. Jeg kunne tenkt meg å forklare De fire edle sannhetene (Dukkha), ikke-sjelsbegrepet (anatman) og forholdet mellom munk og legfolk. Disse tingene har Aarrestad ikke nevnt. Viktigst er likevel at Buddhismen blir forklart på en riktig måte som eleven forstår. De forskjellige hovedretningene innen Buddhismen: Theravada og Mahayana er ikke nevnt. Ei heller ulikhetene innen forskjellige buddhistiske land. I hvilken grad tallet 150 millioner tilhengere av buddhismen, er riktig kan diskuteres. Ringgren & Strøm mente i sin bok utkommet i 1974 at dette tallet er 400 millioner. (Ringgren & Strøm: "Religionerna i historia och nutid". Stockholm 1974, side 255).

Jødedom

Boken tar opp organisasjonsstrukturen i den jødiske religion og dens forhold til de andre verdensreligionene m.h.p. tilhengerantall. Historikken tar utgangspunkt i utvandringen fra Egypt, Sinaipakten, de ti budene og pakten. Historikken fortsetter med hvorledes jødene mistet sitt fedreland etter opprøret mot romerne, samt den senere historien med sionismen og jødeforfølgelsen.

Hva utelates her? Moses er ikke nevnt i forbindelse med Sinaipakten og de ti budene. Profetenes betydning, tabuforestillinger er også utelatt.

Islam

Fremstillingen beskriver den før-islamske historie og religion, Koranen og Allah. Allahs forhold til menneskene og Muhammed er nevnt. Likeså Islams utbredelse og måten Islam ble utbredt på før og nå. Av de fem søylene er kun en nevnt, den rituelle bønnen. Dessuten er Ka'ba i Mekka nevnt.

Hva er så utelatt? Jeg savner en beskrivelse av muslimenes avhengighet av tradisjonen og Koranen. I tillegg alle Islams fem søyler (kun en er nevnt) som er sentrale i den rituelle praksis i Islam.

Ateisme og Humanetikk

I Ateismen beskrives fornuftsforholdet til religionene. Agnostikernes syn er tatt med. Humanetikken, er ufullstendig beskrevet. Forholdet til religionene er ikke tatt med. Gjengjeldels sprinsippet og morallæren er beskrevet.

Hvor korrekte er opplysningene?

På side 14 i det innledende avsnittet til de fremmede religionene heter det bl.a.:

"De mest kjente fremmede religionene er hinduismen, buddhismen, jødedommen og islam. I tillegg kan vi finne livssyn som nekter at det fins noen gud."

Buddhismen har ingen guder. På det folkelige plan har Buddhismen tatt opp i seg guder fra

f.eks. Hinduismen. Det er likevel ikke riktig å hevde at Buddhismen har gudstro. Det forfatteren muligens prøver å gjøre er å markere et skille mellom verdensreligionene og Ateisme og Humanetikk. Slik utsagnet er formet gir det mening av at de store verdensreligionene har guder, mens endel andre religioner eller livssyn utenom disse ikke har guder.

På side 17 heter det om Buddhismens etikk:

”Troende buddhister prøver å leve i samsvar med kravene, og buddhismen har bedret moralen i Østen.”

I hvilken grad Buddhismen har bedret moralen i Østen kan være vanskelig for forfatteren å påvise. Påstanden får stå for forfatterens egen regning som hans egen personlige mening, uten dekning i vitenskapelig materiale.

Om det indiske samfunnet heter det på side 15 om Hinduismen:

”Men det indiske samfunnet er også under utvikling. Industrialisering fører til at menneskene får stadig mer personlig kontakt.”

I hvilken grad industrialiseringen fører til at menneskene får mer personlig kontakt er det vanskelig å uttale seg om. Vi har eksempler på fra vår egen kultur, at industrialisering kan medføre fremmedgjøring og kontaktløshet. I løpet av mitt studieopphold i India fikk jeg inn trykk av at indere har langt mer sosial omgang eller såkalt ”personlig kontakt” enn vi bruker å ha i Norge.

På side 19 defineres ”ateist” slik:

”Det vanlige er at ordet ”ateist” blir brukt om en person som fornekte den alminnelig godtatte gudstro.

En ateist forkaster selvsagt troen på Jesus som Guds sønn. Ateister vil ofte også hevde at religion er skadelig for menneskene.”

Denne definisjonen av ateisme som religion uten gudstro er ikke holdbar, både fordi den er upresis og fordi den ikke gir leserne en klar og entydig forståelse av hva vi mener med betegnelsen ateist. Ut i fra definisjonen over kan elevene lett forledes til å tro at Buddhismen er ateisme, siden Buddhismen ikke har gudstro.

Saklighet:

I hvilken sammenheng formidles kunnskapen?

Boken gir en tradisjonell fremstilling av de fremmede religionene. Fremstillingen er en generell presentasjon av data, ikke en innlevelse der leserne kan identifisere seg med en hindu eller en muslim, og lære hvorledes de tenker ut i fra sin tro og kultur. Den upersonlige, objektive tonen i fremstillingen er beskrivende uten at temaene som taes opp og gjøres engasjerende. Inkonsekvens i fremstillingen finnes også: I avsnittet om Jødedommen har forfatteren tatt med stoff om jødernes landflyktighet, jødeforfølgelsen, sionismen m.m.. Her trekkes samfunns perspektiver inn i fremstillingen, mens de øvrige verdensreligionene ikke behandles slik.

Er ordvalget relevant i forbindelse med innholdet?

Endel uttalelser i boken virker mindre gjennomtenkte fra forfatterens side: Forfatteren har ikke

presentert de fremmede religionene på en objektiv og nøytral måte. Jeg skal her peke på noen dårlige ordvalg i fremstillingen: I bokens beskrivelse av Hinduismen heter det altså på side 15:

”Men det indiske samfunnet er også under utvikling. Industrialisering fører til at menneskene får stadig mer personlig kontakt.”

Ordet ”utvikling” i denne forbindelse kan gi et negativt uttrykk. Ordet ”forandring” hadde vært mer verdinøytralt i denne sammenheng. ”Utvikling” kan for mange bli oppfattet i betydningen en forandring fra noe til noe bedre. Om det indiske samfunnet utvikler seg til noe bedre er ikke sikkert. Befolkningsproblematikken og den skjeve fordelingen av goder skulle tilsi noe annet.

På side 16 heter det om buddhistisk filosofi:

”Buddhismen har en filosofi som neppe andre enn meget lærde troende forstår.”

Det er riktig at den buddhistiske filosofi ikke alltid er like lett tilgjengelig for legfolk. Måten denne setningen er formulert på kan virke diskriminerende: Det kan virke som om forfatteren

advarer elevene mot å sette seg inn i denne filosofien. I alle fall motiverer det ikke eleven til å sette seg inn i buddhistisk filosofi, tvert om. Påstanden kan tolkes på minst to måter til:

1. Bare de meget lærde buddhister forstår sin filosofi. Dette ekskluderer de buddhistiske legfolk som etter min mening kan ha god innsikt i sin religion selv om de ikke er meget lærde.
2. Utsagnet kan tolkes slik at de lærde utenfor gruppen av troende buddhister ikke forstår Buddhismen. Jeg kan tenke meg at flere universitetsutdannede spesialister på buddhisme rundt om i verden, vil motsette seg en slik påstand.

På side 17 mener forfatteren dette om Jødedommen:

”Dette er den religion som har minst tilslutning”.

Dette ordvalget kan gi elevene inntrykk av at Jødedommen er mindre betydningsfull enn andre religioner, hvilket ikke er tilfelle. Et bedre ordvalg ville være å skifte ut ordet ”tilslutning” med ordet ”tilhengere” eller ”antall troende”. Viktig tilleggsinformasjon hadde vært å forklare hvorfor Jødedommen har minst ”tilslutning” og at Jødedommen er en nasjonalreligion. Her er viktig informasjon om Jødedommen holdt tilbake.

Nederst på side 20 heter det om Human-etikk:

”Humanetikerne har et materialistisk livssyn; det er de håndgripelige, materielle vilkårene som betyr noe for menneskene.”

Ordet ”materialistisk” får lett en negativ klang i forbindelse med religion og livssyn. Det henspiller ofte på økonomisk velstand og penger i vår vanligste bruk av ordet. Riktignok er informasjon om Humanetikk er bl.a. at ikke-fornuft forkastes som magi. Viktig er å peke på at det også er snakk om religiøs Humanetikk f.eks. kristen Humanetikk. Denne kan være sammenfallende med hinsidige åndelige verdier.

Holdes viktig informasjon tilbake?

Boken har endel ensidige og diskriminerende synspunkter som burde vært modifisert eller totalt forandret: Om Hinduismens guder heter det på side 14:

”Ingen annen religion har et slik mylder av guder”.

Ordvalget ”mylder av guder” virker negativt og nedsettende om Hinduismen samtidig som det røper forfatterens manglende forståelse for Hinduismen. Verst er bokens manglende opplysninger om Hinduismens guder. Den monoteistiske tendens i Hinduismen er ikke nevnt i boken, hvilket betyr at vesentlig informasjon holdes tilbake i fremstillingen. Aarrestad fremstiller Hinduismen som kurios. Dessuten er beskrivelsen av kastesystemet overprioritert i forhold til andre sider ved religionen. Likevel er også kastesystemet fremstilt på en måte som gir karakter av kurios.

På side 16 heter det videre om Hinduismen:

”I dette hundreåret har hinduene overtatt og gitt egen form det praktiske evangelium om sosial hjelp som kristne misjonærer har brakt til India.”

Fremstillingen gir leserne inntrykk av at Hinduismen er en underutviklet og mindreverdig religion i forhold til Kristendommen, noe forfatteren ikke har dekning for. Han holder tilbake informasjon om at indisk religiøs tradisjon også har et høyt nivå som på ingen måte er mindreverdig i forhold til andre religioner. Fremstillingen gir videre inntrykk av at den kristne religionen er den overlegne som gir høyverdige impulser til de andre religionene, og at de andre religionene i dette tilfelle Hinduismen, er den mottakene part og den minst utviklede. Utsagnet er diskriminerende og bidrar til å skape misforståelser og feiltolkninger av Hinduismen. Dette kan også bidra til å gi elevene forestillinger om hinduer som mindreverdige mennesker. Av egen erfaring fra min tid som lærer i ungdomsskolen kjenner jeg til hvordan slike utsagn som referert over, kan styrke elevens rasisme og intoleranse overfor innvandrergupper i deres nærmiljø.

Buddhistisk praksis får denne behandlingen på side 16:

”Selvbeherskelse overfor alle prøvelser i livet og medlidenhet med alt levende er menneskets største dyder. Det er noe passivt ved dette, og det blir ofte klaget over at buddhismen ikke fører til aktiv oppofrende innsats av kjærlighet til andre.”

Når forfatteren mener buddhistisk praksis virker ”passivt” så er dette uttrykk for egne vestlige

meninger og verdinormer uten vilje til å forklare og forstå Buddhismen ut i fra Buddhismens egne premisser og synspunkter. En annen forklaring kan være at forfatteren mangler kunnskap om Buddhismen hvilket igjen betyr at forfatteren er inkompetent til å skrive om fremmede religioner. Motforestillinger til utsagnet i boken nevnt over finnes ikke i den øvrige teksten.

Islam blir beskrevet slik på side 18:

”De troende er avhengig av en uinnskrenket allmakt, som menneskene viljeløst må hengi seg til. Allahs vilje fører til salighet eller fortapelse”.

Det gies ingen opplysninger i boken om at det finnes flere forskjellige synspunkter på dette i den muslimske verden. Forholdet mellom predestinasjon d.v.s. det som er forutbestemt og fri vilje har vært blant de mest omstridte temaer innen Islam.

Egnethet til å fremme toleranse og forståelse.

Boken har fulgt Mønsterplanens veiledende årsplan og beskrevet de fremmede religionene enkeltvis. Teksten i denne boken er omtrent like stor som i SOL-serien. Aarrestads bok har omkring 2820 ord mens SOL-serien har 2700 ord om religionene. Fremstillingen om de fremmede religionene er like lite tilfredsstillende i denne boken som i SOL-serien, og svært mye av de refleksjoner jeg har kommet med omkring SOL-serien kan også passe på Aarrestads bok. Som kjent er Aarrestad også en av forfatterne i SOL-serien. Etter min vurdering har Aarrestad ikke lyktes i å oppfylle den norm Mønsterplanen har satt for en god fremstilling om de fremmede religionene. Fremstillingen er ensidig og preget av personlige holdninger og oppfatninger. I tillegg viser forfatteren manglende religionshistorisk innsikt flere steder i fremstillingen. En kan nærmest ha inntrykk av at fremstillingen i denne boken er en forkortet utgave av det lærebøkene i Kristendom skrev før Mønsterplanen. Boken har ikke en tolerant og verdinøytral fremstilling. Aarrestad serverer sine egne meninger i boken, uten å gi elevene/leserne muligheter til egne refleksjoner og meninger om de fremmede religionene.

Han gir ikke uttrykk for at det finnes andre måter å oppfatte de fremmede religionene på enn den han selv representerer. Hans normative pedagogikk er å fore elevene med sine egne åpenbart negative holdninger til de fremmede religionene. Han gir negativ kritikk og tar avstand fra de fremmede religionene fremfor å prøve å gi et bilde av deres forestillinger og tankeverden med muligheter til forståelse og innlevelse. Religionene fremstilles som kuriosa og er derfor egnet til å bygge opp elevens negative holdninger til mennesker med annen kulturell og religiøs bakgrunn enn elevenes egne. Dette kan gi seg ekstreme utslag som rasisme og mobbing av medelever og andre i deres nærmiljø som har røtter i disse kulturene.

Boken har ikke bilder eller illustrasjoner til supplerings av teksten. Dette må virke umotiverende på ungdomsskoleelever som oftest har en livlig fantasi som trenger å bli stimulert for å oppnå innsikt og forståelse for pensumet. Elevene har behov for flere impulser enn bare kjedelige tekstsider for å forstå og tilegne seg lærestoffet. Det er derfor pedagogisk riktigere å spille på flest mulig impulser og virkemidler for å nå elevene i ungdomsskolen.

T. Koritzinsky: ”Verden og vi. Samfunnskunnskap for ungdomsskolen”. Bind 3.

Kunnskapsnivå:

Hvilket omfang har fremstillingen?

Boken har seks og en halv side om forholdet religion og samfunn. Her er de fremmede religionene kun nevnt med navn, mens det hele tiden er beskrivelser og eksempler fra Kristendommen. Dette på sidene 107 - 113 i boken.

Det kan virke som om forfatteren ikke er klar over at de fremmede religionene tilhører samfunnskunnskap etter at Mønsterplanen kom i 1974: På side 108 heter det:

”Det fins mange forskjellige religioner i verden. Det er vanskelig å si sikkert hvilke av dem som har flest tilhengere. Men de følgende religionene har hvert fall flere hundre millioner troende: kristendommen, islam, hinduismen og buddhismen. I andre fag vil du lære mer om hvor i verden de forskjellige religionene finns, og hva de inneholder.”

Dette kommer som en motsigelse til hva han skriver på side 107, hvor det heter:

”Det er flere grunner til at religion bør behandles under samfunnsfag”.

Samfunnsfag inneholder som kjent fagene; historie, geografi og samfunnskunnskap. Det er mulig forfatteren mener det er geografi eller historie som skal beskrive de fremmede religionene. I så fall tar han feil av Mønsterplanen.

I forordet til boken forutsetter forfatteren bruk av emnehefter fra geografi og historie samt kristendomsbøkene. Dessuten oppfordres leserne til bruk av massemedia. Hvilke emnehefter han anbefaler som tilleggs litteratur til sin bok nevnes ikke.

Hvilken type kunnskap formidles?

Kapitlet om religion er åttende kapittel og heter ”Religionene i verden”. Det første emnet som behandles er spørsmålet: Hva er religion? Her drøftes religionenes betydning for samfunnet med vekt på Emile Durkheimske religionssosiologiske syn med ritene som en sammenbindende faktor i samfunnet.

Neste emne er ”Religiøse konflikter og toleranse”. Her finnes temaer om religionenes innflytelse i samhold og samarbeid. ”Korstogene. Kristendommen kan misbrukes” og ”religiøs toleranse”. Som tidligere nevnt har boken dominans av eksempler fra Kristendommen. I emnet ”Religionenes betydning i verden i dag” finnes bl.a. et bilde fra kirkenes verdensråd samt en beskrivelse av forholdet religion- og samfunnsproblematikk.

De fremmede religionene er kun nevnt med navn. Korstogene har fått en avgjort stor plass i forhold til mange andre temaer. I tillegg er kun vestens synspunkt beskrevet i forbindelse med korstogene. Bilder og illustrasjoner bygger opp under tekstens dominans av Kristendommen som tema.

På side 108 finner vi et bilde av indiske barn med follede hender. På side 109 fines en todelt skisse som skildrer: a) Et motiv der tre afrikanske slaver går ombord i slaveskipet. På dekk står en hvit mann med tropehjelm og gevær. b) Misjonæren og en hvit mann med gevær og tropehjelm som passer på arbeidende slaver.

På side 110 en misjonsstasjon hvor mating pågår. På side 111 finner vi et bilde av biskoper og prester under kirkenes verdensråd.

På side 112 finnes en skisse i tre deler. Gjennom gangsfiguren her er en prest med prestekjole og en Bibel i hånden. I den første skissen står presten foran en soldat, dernest står presten foran en gravid kvinne og den siste skissen skildrer presten foran den hvite mann og hans slave.

Hvor korrekte er opplysningene?

På side 112 heter det:

”Gradvis vil vitenskapelige og politiske ideer ta plassen fra religionen”.

Mange ting tyder på en motsatt utvikling enn den forfatteren hevder her. Det er en stadig stigende grad av nyetablerte religiøse retninger og sentre i Europa og USA. I tillegg kommer økende tilslutning til etablerte religioner. I vesten er f.eks. Østens religioner bedre representert nå enn tidligere: Særlig unge mennesker føler seg tiltrukket av disse. Forut for påstanden over

hevder forfatteren at vi lever i vitenskapens og teknologiens århundre og at dette etter ”manges syn” medfører at religionene betyr mindre for menneskene.

Boken gir dette synet prioritet, mens motsatte synspunkter, andre synspunkter eller motforestillinger mot utsagnet ikke blir nevnt. Ut i fra dette kan en konkludere at kunnskapen som formidles i denne serien er ensidig. Bare forfatterens syn slipper til. Han mener tydeligvis at religion er avleggs.

Saklighet:

I hvilken sammenheng formidles kunnskapen?

Innfallsvinkelen. Forholdet mellom religion og samfunn. Boken har et snevert utgangspunkt siden bare Kristendommen er nevnt i dette forholdet. F.eks. beskriver boken korstogene bare ut i fra Kristendommens utgangspunkt. Leserne får ingen opplysninger om muslimenes opplevelser og tanker omkring disse korstogene. (s.109).

Er ordvalget relevant i forbindelse med innholdet?

Fremstillingen kan ikke sies å være objektiv og nøytral siden forfatteren ikke lar flere syn komme frem. Forfatteren diskriminerer andre syn på religion enn det han selv står for. Ordvalget i fremstillingen er et verktøy i denne sammenheng.

Holdes viktig informasjon tilbake?

Som nevnt over har forfatteren ingen opplysninger om de fremmede religionene. Bokens beskrivelse av korstogene på side 109 kunne forfatteren behandlet på en bedre måte: Han har gitt en god kritikk av Kristendommen i sammenheng med korstogene, men korstogene gir en utmerket mulighet til å beskrive en konfrontasjon mellom to ulike religioner og deres syn på samme sak. Denne muligheten har forfatteren ikke brukt.

Egnet til å fremme toleranse og forståelse.

Boken følger ikke opp Mønsterplanens normer for en god fremstilling av de fremmede religionene, og har ingen verdi som bidrag til å øke toleranse og forståelse for disse. Boken har en god kritikk av Kristendommens rolle i et samfunnssammenheng - sett både ut i fra et lokalt og globalt syn. Om dette øker elevenes/lesernes toleranse overfor Kristendommen skal være usagt. Boken bør kunne gi en forståelse for den rollen de kristne kirker har spilt og spiller i verden i dag. Hadde de fremmede religionene vært beskrevet og vurdert slik Kristendommen er blitt beskrevet, kunne boken blitt meget interessant. Dette fordi forfatteren behandler og disponerer religion (Kristendommen) på en utradisjonell måte til lærebok å være. I forhold til Mønsterplanens rettleidende veiledning stiller boken svakt.

Likevel kan boken sees ut i fra dette syn: Fremfor å forklare forholdet religion - samfunn ut i fra alle verdensreligionene, har forfatteren konsentrert seg om den verdensreligionen leserne antakelig kjenner best til: Kristendommen. Dette for å belyse den maktfaktoren religion representerer i samfunnet på en klarere måte. Det er nyttig og interessant for elevene i ungdomsskolen også å lære om kirkens makt i samfunnet. Det er tross alt forholdet religion samfunn som bl.a. tenkes beskrevet i lærebøkene i samfunnskunnskap etter Mønsterplanens norm.

Forfatteren har beskrevet kirkens rolle i samfunnet på en interessant måte som lett kan oppfattes som et debattinnlegg like mye som lærestoff. Dette fordi det stort sett er forfatterens syn som kommer frem og ikke andre meninger og synspunkter på det tema han behandler. De ulike verdensreligioner griper inn i samfunnet på forskjellig måte. Det er derfor noe søkt å parallellføre religionene slik boken gjør: Det er ikke gitt at Kristendommen fungerer i samfunnet vårt på samme måte som Hinduismen gjør i India. En bedre tittel på dette kapitlet ville derfor være: Forholdet Kristendom-samfunn.

E. Lund: "Du og de andre", bind 3, 9 klassetrinn.

Kunnskapsnivå:

Hvilket omfang: har fremstillingen?

Fremstillingen begrenser seg til side 133 og 134 i bind 3 av boken. På side 133 finner vi en kartskisse som sammen med teksten på samme side relaterer seg til forholdet religion-samfunn, som behandles på den følgende siden. På side 134 finnes to avsnitt nemlig "Kristendommen" og "Andre religioner". Til sammen fyller disse avsnittene en halv side og teller 191 ord. Fremstillingen beskriver ikke de fremmede religionene enkeltvis eller på annen måte, slik at elevene har mulighet til å orientere seg etter Mønsterplanens normer for en god fremstilling. Fremstillingen kan derfor ikke gi grunnlag for toleranse og forståelse overfor de fremmede religionene. Dette fordi de fremmede religionene ikke engang nevnes ved navn. I den videre behandling av boken vil jeg derfor konsentrere meg om de to avsnittene nevnt over og et bestemt resonnement boken følger for å forklare religionens forhold til problematikken omkring rike og fattige nasjoner.

Hvilken type kunnskap formidles?

Fremstillingen er en del av kapitlet i boken som tar opp temaet "Fattige land og rike land". Temaet religion blir derfor trukket inn i problematikken omkring u-land og i-land som forklaringsvariabler.

På side 133 finnes en skisse av et verdenskart hvor fattige og rike land er markert. De fattige landene er: Mellom-Afrika (Ørkenområdene) og India-kontinentet. De rike landene er Japan, Danmark, Norge, Sverige, Vest-Tyskland, Frankrike, Australia, Canada og USA. Forfatteren tar utgangspunkt i kartet og spør:

"Er det samsvar mellom fattigdom og beliggenhet, folkeslag (rase), religion, kulturformer og styreform?"

Understrekning markerer at forfatteren har fremhevet disse ordene i fremstillingen. Først behandles beliggenhetens betydning for forholdet mellom rike og fattige land, hvilket forfatteren gir følgende konklusjon:

"..men det er ikke noe klart samsvar mellom naturressurser og materiell utvikling. Land med sparsomme naturressurser, som Japan, Danmark og Israel, er blitt rike land."

Dernest behandles temaet "folkeslag (rase)" på denne måten:

"Kartet viser at det er godt samsvar mellom den geografiske fordelingen av rasene og beliggenheten til de fattige og rike land. Det er den hvite (kaukasiske) rase som bor i de rike landene, og folkeslag som tilhører den mongolske og negroide rase som bor i fattige land. Er det slik at den hvite rase er dyktigere til å utnytte produksjonsfaktorene og skape rikdom? Vitenskapsmennene er enige om at de ulike rasene har likeverdige biologiske forutsetninger for å oppnå ethvert kulturnivå. Ser vi nøyere på kartet, vil vi også oppdage at et land hvor innbyggerne ikke tilhører den kaukasiske rase, har hatt den sterkeste økonomiske vekst de siste ti år."

Etter dette kommer de to avsnittene: "Kristendommen" og "Andre religioner". Her heter det: "Kristendommen. På kartet kan vi finne godt samsvar mellom religion og beliggenhet til fattige og rike land. I de rikeste land dominerer kristendommen, og ofte protestantisk kristendom. Denne kristendomsformen ble utbredt omkring 1500 - 1600-tallet, og enkelte forskere mener at det kan være en sammenheng mellom protestantisk kristendom og den materielle utvikling som fant sted i disse landene. Protestantene la nemlig vesentlig vekt på arbeidsomhet og nøysomhet. Dette gjorde det lettere å skape et overskudd som kunne investeres i ny produksjon (s80). Det ble tatt som tegn på velsignelse at den materielle rikdom økte.

Andre religioner.

De fleste fattige land har religioner som legger hovedvekten på verden utenfor den vi kan se og oppleve, og kan ofte vise liten interesse for materiell velstand. I de store fremmede verdensreligionene (utenom kristendommen) har naturen "sjel". Det betyr at menneskene ikke står fritt til å utnytte naturressursene slik det måtte passe dem. I kristendommen er mennesket overordnet naturen og står fritt til å utnytte den. Men i Japan har religion (shintoismen) ikke vært til hinder for den voldsomme økonomiske vekst landet har hatt."

Dette er bokens samlede beskrivelse av fremmede religioner, vår religion og kulturers relevans til temaet fattige og rike land. Forfatterens konklusjon på forholdet mellom rike og fattige land, synes å innebære at det er en sammenheng mellom religion og materiell utvikling eller mer bestemt mellom protestantisk kristendom og materiell utvikling.

Denne tankegangen kan føres tilbake til Max Webers teorier fra 1930-årene. Teorien har liten anerkjennelse i dag. (Max Weber: *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. 1930) Forfatteren bruker betegnelsen "enkelte forskere mener". Hva andre forskere mener eller andre syn på de samme teoriene, kommer ikke frem - som kan gi motforestillinger til denne konklusjonen eller moderere den.

Hvor korrekte er opplysningene?

Med henvisning til forfatterens påståtte sammenheng mellom protestantisk kristendom og materiell utvikling - kan følgende historiske fakta motbevise en slik sammenheng; For rundt regnet to generasjoner siden utvandret et stort antall skandinaver, der i blant nordmenn til USA fordi de skandinaviske landene hadde hva man kan betegne som u-landstilstander: Her var stor fattigdom, nød og sult. På samme tid var de skandinaviske landene protestantiske i betydningen at den protestantiske kristne kirke var statsreligion i bl.a. Norge.

Saklighet.

Hvilken sammenheng formidles kunnskapen?

Fremstillingens faglige innfallsvinkel er samfunnskunnskap og det er forholdet mellom religion og samfunn fremstillingen prøver å belyse.

Er ordvalget relevant i forbindelse med innholdet?

Fremstillingen gir ikke objektive og nøytrale opplysninger om de fremmede religionene. I avsnittet om de "andre religionene" skilles religionene i to grupper. Den første kristendommen og den andre de øvrige verdensreligioner. Boken hevder videre:

"I de store fremmede verdensreligionene (utenom kristendommen) har naturen "sjel". Det betyr at menneskene ikke står fritt til å utnytte naturressursene slik det måtte passe dem. I kristendommen er mennesket overordnet naturen og står fritt til å utnytte den."

Dette er en uriktig og unyansert beskrivelse av de fremmede religionene: F.eks. i Buddhismen har man forestillingen om "ikke-sjel", såkalt Anatman.

Holdes viktig informasjon tilbake?

Tilbake til resonnementet om forholdet mellom protestantismen og materiell utvikling beskrevet over: Denne fremstillingen er ensidig fordi flere andre synspunkter på den sammen problematikken ikke kommer frem. De synspunkter som ikke er kommet frem er slike som vil kunne modifisere og motsi resonnementet i fremstillingen. Derfor holdes viktig informasjon tilbake. Forfatteren ønsker i utgangspunktet å vise sammenhenger mellom religion og samfunn. Han kommer frem til at ulike typer religion virker forskjellig på samfunnets materielle kår, ved å sette likhetstegn mellom type religion og samfunnets materielle status. Dette resonnementet presenteres som den eneste forklaringsvariabel. Resonnementet er feil ut i fra historiske fakta.

Egnethet til å fremme toleranse og forståelse.

Denne lærebokserien er på ingen måte egnet til å fremme toleranse og forståelse for de fremmede religionene. Dette fordi lærebokserien på ingen måte oppfylder Mønsterplanens intensjoner for en god fremstilling om de fremmede religionene: Stoffmengden er ikke tilstrekkelig til å gi noe positivt inntrykk av de fremmede religionene.

KRISTENDOMSKUNNSKAP

De tre seriene kristendomsbøker for ungdomsskolen kan grovt deles i to deler etter hvor mye kunnskap de gir om de fremmede religionene:

1. Møller/Eikvil: "Kristendoms lære"
2. Berggreen m.fl.: "Kristendoms kunnskap for ungdomsskolen. Kirken".
Gaarder m.fl.: "Gud og verden" Kristendoms kunnskap 7.

Ad 1. Denne bokserien har beskrivelser av fremmede religioner og misjon på 9.klasstrinn. Her finnes

beskrivelser av Islam, Hinduisme, Buddhisme, Jødedom, Primitive religioner og Japansk religion.

8. klasstrinn har en beskrivelse av Israels historie. Dessuten finner vi misjon også på 7. klasstrinn.

Ad 2. Disse to lærebokseriene har ingen beskrivelse av de fremmede religionene. Der disse bøkene tar opp temaet misjon finnes lite eller ingen kunnskap om de fremmede religionene.

Møller. Eikvil: Kristendoms lære.

Klassetrinn 7, 8 og 9.

I denne serien finnes 28 sider om misjon og 42,5 sider om fremmede religioner fordelt på denne måten: Misjon: På 7. klassetrinn 18 sider og på 9. klassetrinn 10 sider. Til sammen 28 sider om misjon. Fremmede religioner: 8. klassetrinn har 7 sider om jødernes historie og 9. klassetrinn har 35,5 sider om fremmede religioner. Til sammen har bokserien hele 42,5 sider om fremmede religioner.

I forordet til denne serien heter det at den er omarbeidet m.h.p. Mønsterplanen. De avsnittene om misjon og de fremmede religionene som er nevnt over er imidlertid ikke omarbeidet eller forandret i forhold til tidligere utgaver før Mønsterplanen. Det kan virke som om det bare er forordet som er forandret etter Mønsterplanen når vi leser de aktuelle temaene som det fokuseres på her, og at det er den tidligere utgaven som har fått litt "make-up" her og der på layout-messige finesser og så presentert som et nytt produkt.

Serien har 28,6% bilder i fremstillingen om misjon og 29,4% bilder i fremstillingen av de fremmede religionene. Det ligger i fagets natur at Kristendommen skal presenteres som et bedre alternativ enn de fremmede religionene. I denne serien er dette gjort ved å trekke inn avsnitt om Kristendommens forhold til de fremmede religionene etter hver av de fremmede religionene. Holdningen i disse avsnittene er at Kristendommen er de andre religionene overlegen i innhold og mening.

På side 24 i læreboken for 9. klassetrinn finnes et eksempel på dette i fremstillingen av Islam: "Islam står fremmed overfor den tanken at Jesus var og er den fullkomne åpenbaring av Gud, og at Jesus ved sin død og oppstandelse har gitt oss adgang til Guds rike."

Enda et eksempel på dette finner vi på side 47 i samme bok:

"Jøder vil ikke så lett akseptere at Jesus var og er den Mesias som Gud hadde lovet sitt utvalgte folk."

I Mønsterplanen heter det om undervisningen i Kristendom:

"Undervisningen i kristendom skal være preget av vidsyn og vilje til å forstå og respektere mennesker med forskjellige oppfatninger av religiøse og etiske spørsmål". (Mønsterplanen side 15).

Ut i fra dette skulle det være grunn til en modernisering av denne lærebokseriens presentasjon etter Mønsterplanens norm.

På side 28 i samme bok heter det om Hinduismen:

"Målet for en hindu er å frigjøre seg fra reinkarnasjonens evige rundgang og slipp å bli født på ny og på ny. Den som kan oppnå det, finner forløsning i det som kalles nirvana. Menneskesjelen går da opp i verdenssjelen, Brahman, og de to vil forenes på samme måte som når vannråpen møter vannflaten..."

Nirvana er en buddhistisk terminologi og betyr "utblåsning" og "opphør av kretsgang" (Alan W. Watts.) Zen-veien side 65, Fakkell. Gyldendal Norsk Forlag 1973).

I Hinduismen har man ikke bare den læren at man går opp i verdenssjelen, Brahman. Frelsen består i å få innsikt i at man er en del av helheten. Brahman, og at man er befridd fra livshjulet, samsara. (Ref. Ringgren. H & Strøm Å. "Religionerna i historie och nutid." Side 235.

Stockholm 1974.)

Om Hinduismen heter det videre på side 30 i samme bok:

"En annen hindring for kristen misjon er at hinduismen har skapt en viss passivitet overfor menneskers nød."

Det er her snakk om to forskjellige tidsbegrep eller tidsoppfatninger: I Kristendommen lever man bare en gang som menneske i denne verden. Deretter er dette livet avgjørende for hva som skjer etter døden. I Hinduismen blir alle levende vesener "frelst" og ingen går fortapt. Her teller

flere livs sykliske streben mot Brahman.

På side 33 om Buddhismen heter det bl.a. slik i bokens beskrivelse av Benaresprekenen:

”Han vil oppleve nirvana, den evige søvn.”

Ordet ”søvn” i denne forbindelse er for dennesidig til å forklare Nirvana i Buddhismen.

På side 35 heter det videre om Buddhismen:

”Buddha lærte aldri sine disipler å be. Det kunne han heller ikke gjøre, for han trodde ikke på noen gud.”

Forfatterne har her gått ut i fra sin kristne forståelse av bønn. Bønnen er ikke relevant i forbindelse med Buddhas frelsesvei. Forfatterne presser her Buddhismen inn i en kristen terminologi som ikke kan brukes til å beskrive Buddhismen. Bønn er dessuten ikke bare en kristen praksis.

De japanske religionene blir beskrevet på denne måten på side 43:

”Vrimmelen av guder må naturlig nok virke slik at en ikke tar noen enkelt gud så svært alvorlig.”

Betegnelsen ”vrimmel av guder” virker nedsettende om denne religionen og fremstiller den som kurios. Forfatterne gjør ingen forsøk på å forklare gudsbegrepet i betydningen hva er en gud i de japanske religionene.

Karakteristisk for denne lærebokserien er at de fremmede religionene blir presset inn i den kristne terminologi som er uegnet til å beskrive de fremmede religionene. De fremmede religionene beskrives ut i fra Kristendommens premisser, uten tilstrekkelig kunnskap om dem og uten forsøk på toleranse og forståelse overfor andre menneskers kultur, tenkemåte og trosoppfatning slik Mønsterplanen normerer. Ut i fra dette er lærebokserien etter min vurdering uegnet som lærebok i kristendoms kunnskap etter Mønsterplanen.

Berggreen. Hellern. Tingstad: Kirken 7. klassetrinn.

Denne boka har 12 sider om misjon på side 120-132. Rundt regnet seks sider er bilder og illustrasjoner av disse 12 sidene. Her finnes endel holdninger til de fremmede religionene. I tillegg til dette finnes 14 sider om misjon til fremmede verdensdeler og misjonshistorie på sidene 70 - 84.

Denne fremstillingen har noe mindre andel bilder og illustrasjoner en den andre nevnt over. Fremstillingene nevnt over har et sterkt preg av at Kristendommen er den eneste rette religion, hvilket en kan vente etter den målsetningen dette faget har hatt og har til en viss grad ennå.

I avsnittene om misjon kommer bare misjonærenes syn og holdninger frem. Fremstillingen gir derfor ikke informasjon om de fremmede religionene slik en kunne ønske seg etter Mønsterplanens normer for toleranse og vidsyn (ref. Mønsterplanen side 10 og 11).

Billedteksten på side 72 i boken kan på mange måter illustrere denne bokens holdninger samtidig som det her ikke er et logisk samsvar mellom bilde og tekst. På bilde ser vi to trinne, smilende og sorgfrie afrikanske pikebarn. Billedteksten i nynorskutgaven lyder:
"Dette er det som har drive mange misjonærer til framande land: Barneandlet, glade andlet tankefulle - opne - spørjande - bortvende. Smil og augo som skin av glede, men og blick og andletsdrag som bed om svar på vanskelege gåter. Lat dei spørjande augo få deg til å gje ei gåve att: Guds ord til nesten din i Ruanda, Kambodsja, Vietnam...(frå eit misjonsblad)."
Dette er altså misjonærens kall, heter det i teksten. Barna på bildet ser ikke ut til å bekymre seg med vanskelige gåter. Tvert om ser barna ut til å være glade og sorgfrie: De ser ikke ut til å mangle noe, smilende og velkledd som de er. Det ligger mellom linjene i billedteksten at det kun er Kristendommen som kan gi "svar på vanskelige gåter", og at den kulturelle og religiøse bakgrunn barna har ikke kan gi disse svarene. Forfatterne synes her å legge opp til at misjonæren fyller et religiøst tomrom hvor han kommer. De ser dermed helt bort ifra at det ofte er en annen og livskraftig religion der misjonæren driver sin virksomhet. Virkeligheten på misjonsmarken er oftest en annen.

Gaarder. Bjørnson. Kullerud: ”Gud og verden”

Kristendomskunnskap 7.

Generell kritikk

Boken har 13 sider om misjon på syvende klassetrinn fra side 67 til side 80. Fremstillingen har tre større billedillustrasjoner i sort/hvitt. Disse dekker omkring 3/4 side hver. I tillegg er marginen benyttet til tegninger og foto. Boken har en knapp fremstilling av misjon og kommer ikke med opplysninger om de fremmede religionene. Beskrivelsen oppfyller etter min mening, Mønsterplanens krav til en moderne og objektiv beskrivelse av misjon ut i fra Mønsterplanens normer for kristendomsfaget.

Konklusjon

Lærebøkene i samfunnskunnskap og kristendoms kunnskap er i denne avhandlingen ordnet i historisk rekkefølge. D.v.s. lærebøkene i samfunnskunnskap og kristendoms kunnskap er ordnet i den rekkefølge de ble markedsført som lærebøker.

I samfunnskunnskap har de første seriene som kom på markedet etter Mønsterplanen d.v.s. SOL-serien og P. Aarrestads bok den fylldigste beskrivelsen av de fremmede religionene med h.h.v. 2700 ord pluss bilder i SOL-serien og 2820 ord og ingen bilder i Aarreatads bok. De to siste seriene som har kommet på markedet etter Mønsterplanen er T. Koritzinskys serie og E. Lunds serie. Disse har ikke behandlet de fremmede religionene, men bare nevnt dem med navn. Fremmede religioner er altså blitt lavere prioritert i de lærebøkene som kom sist på markedet da undersøkelsen fant sted i 1981.

Lærebøkene i kristendoms kunnskap før Mønsterplanen hadde en langt større kunnskapsmengde om de fremmede religionene enn lærebøkene i samfunnskunnskap har etter Mønsterplanen. Ref. Gunnar Christensen: Fremmede religioner i ungdomsskolens lærebøker før og etter Mønsterplanen. Kristiansand lærerhøgskole, Høsten 1978.

Kunnskapsmengden om de fremmede religionene i ungdomsskolen har altså sunket etter Mønsterplanen, skal vi dømme ut i fra lærebøkene. Fra Mønsterplanen og fram til 1981 har denne kunnskapsmengden fortsatt å synke i nye lærebøker. Jeg skal i det følgende komme tilbake til den rent kvalitative vurdering av lærebøkene.

I kristendoms kunnskap ser vi at den første lærebokserien som kom på markedet etter Mønsterplanen som var bøkene fra forfatterne Møller/Eikvil, har en fyldig beskrivelse av de fremmede religionene. Denne fyldige fremstillingen om de fremmede religionene er trolig et utslag av at bokserien ikke er nevneverdig forandret etter Mønsterplanen, og at denne serien er en "eldre generasjon" lære bøker som kun har fått en foreløpig "make up".

De to øvrige lærebokseriene i kristendoms kunnskap har ikke kunnskap om de fremmede religionene. Dette betyr at vi kan se helt bort fra kristendomsfaget som kunnskapsformidler om de fremmede religionene i ungdomsskolen etter Mønsterplanen.

Lærebøkene har forandret seg mye etter Mønsterplanen i alle fag. Pensum er ikke lengre så fastlagt som før Mønsterplanen: Lærere og skolen står nå friere m.h.p. pensumlister og lignende. Mønsterplanen er kun en veiledning m.h.p. pensum. Også lærebokforfattere står derfor friere etter Mønsterplanen. Vi kan derfor ikke snakke om at lærebøkene i samfunnskunnskap er ubrukelige som lærebøker fordi de ikke følger Mønsterplanen. Dessuten er det klart at lærebøkene i denne avhandling, kun analyseres ut i fra deres presentasjon av de fremmede religioner. Andre temaer i de samme bøkene kan være meget gode.

En ny utvikling etter Mønsterplanen går mot mer bruk av emnehefter og lignende til supplering av lærebøkene. Lærebokas monopolsituasjon i undervisningen er borte. I tillegg til lærebøkene kommer nå mer fleksible systemer som emnehefter, utklippssystemer, løsbladsystemer i ringperm og lignende. Dette må sees på som en positiv utvikling fordi det kan bidra til å gjøre læremidlene mer aktuelle og tidsmessige en tidligere. Samtidig er det da vanskeligere å kontrollere om alle temaer som er anbefalt av Mønsterplanen, blir behandlet på en forsvarlig måte. En kan lett tenke seg at en lærer lettere kan utelate temaet fremmede religioner, fordi han/hun ikke har nok kunnskap til å gi elevene en god innføring i dette.

I tillegg har skolenes budsjettsituasjon ført til nedskjæringer i innkjøp av lærebøker og emnehefter. Dette innebærer at emnehefter som kan bidra til å øke kunnskapsmengden om fremmede religioner ikke blir prioritert og at eldre lærebøker blir brukt selv om nyere og bedre er kommet på markedet. Det er derfor grunn til å tro at de bøkene som er tatt med i denne undersøkelsen har vært i bruk fra Mønsterplanen kom i 1974 og fram til slutten av 1980-årene. Dette betyr at et stort antall nordmenn har stiftet bekjentskap med disse bøkene i sin tid på ungdomsskolen.

Sikkert er i alle fall at den tradisjonelle lærebokas sentrale plass i skolen i dag er redusert. Læreboka brukes nå av mange lærere som en grunnbok og suppleres i stigende grad av emnehefter alt etter hva skolens budsjett tillater. Denne nye utviklingen gir lærerhøgskolene et større ansvar m.h.p. å lære opp studentene i alle de fag og temaer som de skal bruke i sin undervisning i grunnskolen. Dette fordi lærerne har ikke lengre læreboka som temaveileder. Dessuten er enkelte lærebøker ikke alltid velegnede til å presentere det ønskede temaet på en riktig måte.

Eksemplet fra fremmede religioner i ungdomsskolens lærebøker viser at ingen av bøkene presenterer temaet på en tilfredsstillende måte. Læreren må derfor selv gå aktivt inn for valg og prioritering av læremidlene i ungdomsskolen, hvilket må basere seg på kunnskap om hvilke læremidler som har den ønskede kvalitet for formålet.

Kun SOL-serien og Aarrestads bok i samfunnskunnskap har tilstrekkelig materiale om de fremmede religionene til at det var praktiske mulig å benytte analysemodellen som ble laget for denne avhandlingen. Det er derfor naturlig at jeg konsentrerer meg om disse to bøkene i den videre kvalitative vurderingen av lærebøkene i samfunnskunnskap m.h.p. de fremmede religionene.

De to lærebøkene nevnt over, er ikke egnede til å gi elever i ungdomsskolen en objektiv verdinøytral fremstilling om de fremmede religionene som kan danne grunnlag for toleranse og forståelse. Dette fordi disse fremstillingene er usaklige, ofte feilaktige og skrevet på en holdningsskapende måte som fratrar elevene innlevelsesmuligheter i de fremmede religionene, på elevenes egne premisser og ut i fra hva som er pedagogisk akseptert som gode metoder. Det er forfatterens egne meninger som dominerer fremstillingene: Disse meningene kan virke slik at eleven nærmest advares mot å interessere seg for stoffet ved at fremstillingen gir et bilde av religionene som kuriosa.

De pedagogiske konsekvensene av dårlige fremstillinger om de fremmede religionene, er åpenbare: De skaper avstand til mennesker som har annen tro, misforståelser og antiholdninger som kan gjøre ubotelig skade i nåtid og fremtid. Mange mennesker nøyer seg med bare ungdomsskolen når det gjelder teoretisk utdanning. Dette betyr at mange ikke får korrigerert sine kunnskaper om de fremmede religionene om tilbudet i videregående skoler skulle være av en bedre kvalitet.

Det er flere grunner til at vi bør ha kjennskap til fremmede religioner. Det er mennesker i Norge som bekjenner seg til de fremmede religionene: Både innvandrere og nordmenn kan tilhøre en av disse fremmede trosretningene. Det er en absolutt basis for vår forståelse av disse at vi har de mest elementære kunnskaper om deres trosoppfatning og verdinormer. På denne basis bygger vi vår toleranse og forståelse.

Vår kommunikasjon med andre nasjoner som har andre religioner er også avhengig av vår forståelse for deres religion og respekt for hva denne står for. Om vi er turister eller forretningsreisende plikter vi å kjenne til de mest elementære kunnskaper om den kultur og religion vi besøker. Dette har med respekt for medmenneske å gjøre og det har med vanlig høflighet å gjøre.

Våre massemedia bringer oss nyheter fra hele verden. Stadig flere nyheter fra fjernere himmel strøk utfordrer oss. F.eks. må vi vite noe om Islam for å forstå utviklingen i Iran.

Vårt moderne verdenssamfunn gir oss stadig større kontaktmuligheter med fremmede religioner og kulturer. Kunnskapen om de fremmede religionene er en nøkkel til å forstå denne verden.

Vi må begynne med en god grunnkunnskap i våre skoler for å kunne gi grunnlag for toleranse og forståelse for medmennesker som har annen tro.

Lærebøkene i samfunnskunnskap som kom etter Mønsterplanen i 1974 beskriver de fremmede religionene på en skandaløst dårlig måte.

Litteraturliste

- Asheim, Ivar: Religionspedagogikk, en innføring Universitetsforlaget 1977.
- Bang, Bjørn; Hovedoppgave i pedagogikk om historiebøkene på 4. klassesnivå. En analyse. Oslo 1972.
- Brunvand, H. med flere: Vurdering av lærebok, stensil fra Kristiansand Lærerhøgskole 1968/69.
- Christensen, Gunnar: Fremmede religioner i Ungdomsskolen. Metodeoppgave ved Pedagogisk seminar, Kristiansand Lærerhøgskole 1978.
- Leer-Salvesen, Marte: Religionshistorien over til samfunnsfag, Prisme 1975.
Mønsterplanen, Universitetsforlaget 1974.
- Norsk Skole, utgitt av KUD NOU 1978 - 26: Læremidler i skole og voksenopplæring.
- Tingsten, Herbert: Gud og fedrelandet, kapittel om: Studier i hundre års propaganda, Kjempefakkell, Gyldendal 1970.
- Tønnesen, Rolf Th.: Kriterier ved analyse av lærebøker i samfunnsfag. Stensil ved Kristiansand Lærerhøgskole.
- Uhe, Ernst: Der Nationalsozialismus in den deutschen Schulbüchern. Europäische Hochschulschriften, Bern 1972.
- Skolebøker i samfunnskunnskap:
- Figved, Fossum, Aarrestad: "Samfunnskunnskap1". Sol-serien for 7. skoleår, Cappelen. (Til opplysning finnes en tilsvarende serie til til Sol-serien i Sverige, med samme navn. Denne har visse likheter med den norske.) Godkjent av K.U.D. 09.03.1974. I tillegg til denne omtales også bind 3 i samme serien.
 - P Aarrestad: "Stat og styre", 7 - 9 skoleår Godkjent av K.U.D. 18.6.1974. Cappelen.
 - T. Koritzinsky; "Verden og vi". Samfunnskunnskap for ungdomsskolen. Bind 3. Gyldendal. Godkjent av K.U.D. 8.7.1976.
 - Lund, E ; "Du og de andre". Bind 3. Ashehoug. Godkjent av K.U.D. 27.7.1977. (K.U.D.s godkjeningsdato gjelder bokmålsutgaven.)
- Skolebøker i kristendoms-kunnskap:
- Møller og Møller/Sandsdalen; Møller, V: "Kristendoms-lære", 7. skoleår Gyldendal, utgave godkjent K.U.D.28.7.73
 - Møller, V /Eikvil, E: Kristendoms-lære, 8 skoleår. Gyldendal, utgave, godkjent K.U.D. 30.8.1974
 - Møller, V. / Eikvil, E: Kristendoms-lære, 9 skoleår. Gyldendal. utgave godkjent K.U.D. 8.7.1976.
 - Berggreen/ Hellern/ Tingstad: "Kristendoms-kunnskap for ungdomsskolen". Kirken, Dreyer. Godkjent K.U.D. 24.7.1974.
 - Gaarder/ Hillestad/ Kullerud: "Gud og verden". kristendoms-kunnskap.7, .Cappelen. Godkjent K.U.D. 19.6.78.

Tillegg:

Samling artikler og oversikter som setter fokus på en del aktuelle emner om fremmede religioner:

Begrepene "lidelse" og "sjel" i Buddhismen.....	47
Hinduismens fornyelse.....	49
<i>En kortfattet stikkordsmessig oversikt.</i>	
Motsetninger innen moderne Islam.....	51
Sufismen - Islams mystikk.....	54
Hva er synkretisme?.....	56
<i>Nærmere beskrivelse med eksempler:</i>	
Bahai.....	58
UFO-religionen.....	59
Cao Dai.....	61
Hva er blasfemi?.....	63

Begrepene ”lidelse” og ”sjel” i Buddhismen.

Kjernen i buddhistisk tenkning er at alt i vår tilværelse er lidelse i ordets dypeste og videste betydning, fordi det er forgjengelig. På sanskrit heter lidelse dukkha. Buddha forklarer lidelsesbegrepet på tre nivåer: Først at alt vi til vanlig oppfatter som lidelse slik som fødsel, sykdom, alderdom og død, ubehagelige opplevelser etc. er lidelse. Dernest at en lykkelig følelse eller en heldig livssituasjon er ikke evigvarende. Det forandrer seg før eller senere, og når det forandrer seg så medfører dette smerte.

Det mest betydningsfulle filosofiske aspektet ved lidelsesbegrepet er at det vi kaller et individ eller et ”jeg”, bare er en kombinasjon av alltid forandrende fysiske og mentale krefter ifølge buddhistene: Mennesket har altså ut i fra denne tankegangen ingen ”sjel”, fordi personligheten ifølge buddhismen er bygd opp av fem komponenter som alle er forgjengelige. Disse er form, fornemmelse, sanseoppfatning, vilje eller psykisk energi og bevissthet.

Buddhistene tror på gjenfødelse såkalt reinkarnasjon. Det beste et menneske kan oppnå i Buddhismen er imidlertid ikke å bli gjenfødt, men å gå inn i Nirvana. Dette oppfattes som en total frigjøring fra lidelsen.

Årsaken til gjenfødsel forklares med ”livstørsten”. Det innebærer begjær etter eksistens altså begjær etter å være til. Denne ”livstørsten” har sin dypeste årsak i den falske ideen om selvet etter buddhistisk syn: At mennesket tror det har en sjel.

Karma er gode og dårlige handlinger som er med på å avgjøre senere liv og bestemmer hvor mange gjenfødsler et individ må gjennomgå før det oppnår Nirvana. En dårlig karma kan sogar medføre at en blir gjenfødt i et helvete. En helvetesbeboer i buddhismen har ca. 272 forskjellige graderte helveter å velge mellom: Halvparten varme og halvparten kalde, alt etter hvor dårlige handlinger plasseringen i helvete har medført.

Til forskjell fra kristendommen er ikke de buddhistiske helvetene evige, heller ikke tilværelsen som plante, dyr, menneske eller gudevesen. Bare Nirvana anses som evig, uforgjengelig og noe alle kan oppnå i buddhismen. For å oppnå Nirvana må individet gjennomgå tilværelsens forskjellige modningsprosesser for å bli så rensket at det kvalifiserer for Nirvana.

Frihet fra lidelse er en form for adskillelse eller frigjøring ifølge denne tankegangen. Dette betyr at den såkalte ”livstørsten” som tolkes som tørsten etter å eksistere i vår fenomenelle verden - opphører.

Hva er så Nirvana? Det er vanskelig å forklare hva Nirvana er med ord fordi det menneskelige språket er altfor fattig til å uttrykke den virkelige egenskap til den absolutte sannhet eller endelige realitet i buddhismen. Nirvana er den absolutte sannheten eller endelige realiteten for en buddhist.

Ord og symboler representerer ting og ideer som er kjent for oss. Disse symbolene gjør ikke og kan ikke inneholde de sanne beskaffenheter av selv ”ordinære” ting. Det er derfor umulig å forklare Nirvana eller ”frihet fra lidelse” med vårt menneskelige språk. Likevel forsøkes Nirvana forklart i buddhismen som opphevelse av begjær, hat og illusjoner. Synonym for Nirvana er altså ”frihet”.

Den absolutte sannhet for en buddhist er at det ikke finnes noe absolutt i verden. Alt er relativt, betinget og foranderlig. Det finnes ikke noe som ikke forandrer seg, noe vedvarende absolutt substans som et ”selv”. Likevel er sannhet aldri negativ i denne tankegangen: Å realisere sannheten er å se tingene slik de er uten illusjoner. Dette er utslokning av livsbegjær, en frihet fra lidelse og kalles Nirvana. Nirvana er altså den endelige sannhet.

Hvis der ikke er noen sjel, hva realiserer da Nirvana?

Der er ingen utenforstående kraft som produserer lidelsens oppstand eller opphør.

Hemmeligheten i livet for en buddhist er således å realisere realiteten i tingene slik de er.

I nesten alle religioner er det aller høyeste gode oppnåelig først etter døden. Men Nirvana kan oppnåes i dette livet. Dette beskrives som levende fullstendig i nuet, mental helse, frihet fra egosentrisk begjær, hat, likegyldighet og stolthet.

Nirvana er hinsides all logikk og tankeforståelse, men kan altså av den vise realiseres innenfor seg selv.

Hva er så veien til Nirvana? Den veien som fører bort fra lidelsen og til Nirvana, kalles i buddhismen ”middelveien” fordi den avverger to ekstremer: Den ene ekstremitet er søken etter lykke gjennom sansenes eller kroppens tilfredsstillelse. Den andre ekstremitet er søken etter lykke gjennom selvydmykelse eller ved forskjellige former for askese.

Buddha erfarte ved egen innsikt denne middelveien, den såkalte åttefoldige vei, som gir kunnskap som via meditasjon og leder til ro, innsikt og opplysning m.a.o. Nirvana. Denne åttefoldige vei er bl.a.: Rett anskuelse, rett beslutning, rett tale og rett konsentrasjon. Alle disse kategoriene er svøpt sammen og hver hjelper til å utdype de andre.

De tre mest betydningsfulle ting i buddhistisk trening og disiplin er etisk oppførsel, mental disiplin og visdom. Disse leder til en bredere forståelse av den åttefoldige veien. Etisk oppførsel er basert på den store forestillingen om universell kjærlighet og medlidenhet overfor alle levende skapninger på hvilken Buddha baserer sin lære. Medlidenhet og kunnskap må utvikles likt. Medlidenhet er hjertets kvaliteter, mens klokskap er intellektets kvaliteter. For å bli ”perfekt” må begge utvikles likt.

Hinduismens fornyelse

Hinduismen har gjennomgått flere renesanser helt fra Upanishadenes tid og frem til i vår tid. Den siste renesansen begynte i det 19 århundre da den indiske nasjonalismen ble styrket og det ble bygd opp universiteter, misjonsvirksomhet som for eksempel Rama-Krishna-misjonen og flere store orientalistiske sto fram.

Det som særmerker den nye hinduistiske renesansen fra tidligere slike er at India er ikke lengre isolert fra resten av verden, men avhengig av verden politisk og sosialt. Dernest at India er ikke lengre bare en hindustat. Hinduismen har fått konkurranse fra andre verdensreligioner. Og til slutt at det indiske samfunn har indre uro i visse samfunnslag.

Hvilke virkninger har så denne renesansen hatt på det indiske samfunnet? Det indiske samfunnet er så differensiert at det ikke har vært mulig å holde disiplin og respekt for renesansens verdier. Likevel har der vært en utvikling i riktig retning. Som f. eks. høyere opplysningsnivå, utgivelse av flere viktige filosofiske skrifter m.m..

En av de viktigste årsakene til den siste indiske renesansen er møtet mellom India og Europa under den britiske okkupasjonen av India. På slutten av 1800-tallet hadde britene stor påvirkning i India. En bortimot total makt som baserte seg på teknisk overlegenhet sivilt og militært. I tillegg hadde britene trolig verdens sterkeste flåte på den tiden. Britene gjorde også krav på å ha en religion som var både etisk, moralsk og sosialt overlegen overfor hinduismen nemlig kristen misjonspåvirkning.

Kulturkollisjon mellom Europa og India ga flere utslag: De to kulturene hadde bl.a. forskjellige syn på forandringer i sosiale forhold: Hindu-synet gikk ut på at fortiden er bedre enn nåtiden. Verden utvikler seg fra det bedre til det verre, slik det er beskrevet i Satya-yoga. Gradvis har verdier blitt verre frem til vår tidsalder: Kali regnes som den verste tidsalder. Dette verdenssynet hersket som kjent i Europa i middelalderen.

Den vestlige kultur som kom til India trodde på fremskrittet. Dette syn ble særlig fremherskende etter Voltaire og Darvins utviklingslære samt den Industrielle revolusjon m.m.

Hvordan kunne så indiske tenkere og hindu-reformatorer klare å holde seg innenfor det indiske systemet? Ved at de påberopet seg å ta utgangspunkt i den indiske religion og kultur ut i fra motivet om å gjenreise den opprinnelige renheten, den opprinnelige perfekte tilstanden som samfunnet hadde glidd bort ifra.

Nasjonalisme.

Inderne hadde ikke noen identifikasjon til noen nasjon slik europeerne hadde. De forskjellige deler av India så på hverandre som mer fremmede enn engelskmennene. Det indiske samfunnet hadde bygd opp et system av uniforme lokale ritualer og lover som bygde på det almene godtatte.

Det indiske samfunnet var ikke basert på likhetsprinsippet, men på kastesystemet, et hierarkisk system der straff varierte ut i fra hvilken kaste lovbrøteren tilhørte. Høyere kaste ga mildere straff. I Europa var likhetsprinsippet begynt å utvikle seg etter den franske revolusjon. Den europeiske likhetstanken kom til India på et tidspunkt da kastene sto sterkt.

Kritisisme.

Indiske filosofiske kritikere tok alltid utgangspunkt i de religiøse tekstene og deres autoritet. Den europeiske kritikken av samfunn og religion hadde ikke slike røtter. Dette snudde opp ned på det indiske utdannelsessystem. Vedaene og Puranaer ble nå kritisert og diskutert, noe som tidligere var tabu. Den kritiske vitenskapelige holdningen ble nå dominerende på alle samfunnsområder noe som medførte en rekke liberaliseringer og endringer i hindusamfunnet. Det var særlig protestantisk misjonsvirksomhet som gikk løs på det indiske samfunnet under britisk styre. Dette arbeidet var preget av stor optimisme og det ble satset på utdannelsessystemet for å få menneskene bort fra hindutroen. Dette store kulturimperialistiske

framstøtet til tross, var det hinduismen som seiret ved frigjøringen i 1947. Hinduismen kom styrket ut av dette.

Reformer.

Hinduismens reform begynte innenfra i siste halvdel av det 19 århundre. En sentral figur var den mystiske yogien Sri Rama Krishna som ble legendarisk. Han fikk status som ”hinduhelgen” og ble tilkjent å ha direkte utviklet Devine Grace - såkalt hellig ynde. Han fikk et sterkt tak på ungdommen, og hans mål var pågående og humanitære: Å finne en felles basis for hinduismen og å utvikle en nasjonal bevissthet. Stor betydning her hadde Vedanta, og det sprang en velutdannet hindumisjon ut av dette.

Bhagavad Gita hadde vært upåaktet i lengre tid. Nå ble Bhagavad Gita igjen et autoritativt uttrykk for hindutankegang. Boken har ennå i dag anseelse for å innholde åndelig sannhet av universell karakter og erfaring. Bhagavad Gita omhandler religionens vanskeligste problemer.

Bhagavad Gitas forhold til kastesystemet.

En vanlig oppfatning i hinduismen er den hierarkiske organisasjon av samfunnet basert på funksjoner og kvaliteter i kastesystemet, der samfunnet ble fragmentert og isolert fra hverandre. Bhagavad Gita hevder at den fireinndelte ordningen er ev guddommelig natur og støtter en sosial organisasjon, men den støtter ikke kastesystemet. Bhagavad Gita er et skrift om demokrati i ordets dypeste mening: Det funksjonelle synspunktet er at fremskrittet skal følges: Mennesker med indre kvaliteter - såkalte ganas - må lede samfunnet, mens de andre må arbeide. Samtidig er Bhagavad Gita fremsynt: Læren om forandring den såkalte dharma, krever at enhver tid må være åpen for nye behov.

Gandhi.

Karma-yoga tolkes som uselvisk handling i verden til verdens beste. Karma-yoga utviklet seg på 1900-tallet og var utgangspunkt for en mer handlende holdning. Det å utbre hinduismen fremfor en mer passiv holdning som hersket tidligere, der hinduene ventet på en Avatar som skulle komme og gripe inn i verdensutviklingen når Gud fant det tjenelig.

Uselvisk tjeneste var Mahatma Gandhis livsholdning. Han så dette som sitt bidrag til å løse Indias problemer. Gandhi har skrevet kommentarer til Bhagavad Gita. Disse betraktes som hans personlige credo. Pasifisme var Gandhis våpen så kaldt Ahimsa - eller ikke-vold på norsk. Gandhi tok avstand fra tanken om velferd til alle og pekte på idealet etisk riktig. De ”moderne” hinduer på grasrotplanet fulgte Gandhis eksempel og brukte Bhagavad Gita som etisk guide.

Ny kultur.

Konfrontasjonen mellom det indiske og engelske samfunnet sto på i 150 år og endte i 1947 ved en fredelig tilbaketrekking fra britisk side. India har fått flere demokratiske institusjoner fra denne perioden, som er blitt videreutviklet. Men India har også fått en ny kultur basert på egne røtter.

Den indiske reformen kan i hovedtrekk sammenfattes slik: Alle reformatorer holdt seg innenfor rammene av Hinduismen uten å danne sekter. Religionen ble hele samfunnet til del. Ikke bare enkelte kaster. Veda, Upanishadene og Bhagavad Gita ble oversatt til engelsk og det ble likhet overfor religionen. Regionaliseringen av det hinduistiske samfunnet og sosiale institusjoner holdt den nye reformen oppe rent praktisk.

Eksempelvis endringer i lovgivningen i forbindelse med lavalder for ekteskap for kvinner - og lov om enkers rett til å gifte seg på nytt.

Motsetninger innen moderne Islam.

Vår tids Islam basert seg på to ulike hovedstrømninger som igjen har utformet to ulike statsmodeller.

Den ene er Khilafa - en islamsk stat der statens ledelse og lover er basert på Sharia. Dette blir i praksis en forening av religion og politikk liksom vi ser eksempler på i Iran, Pakistan og Saudi-Arabia.

Den andre er Mulk. Denne statsmodellen har en blandet konstitusjon basert på Sharia og på de politiske lover, liksom stater i vesten. Eksempel på Mulk-stater kan være Egypt, Tunisia, Marokko og Tyrkia.

Det er altså forholdet mellom den statlige og religiøse autoritet som skiller de to islamske statsmodellene for idealstater, eller rettere: I hvilken grad Sharia skal være av betydning for staten - helt eller delvis. Altså som konstitusjon eller som ideal uten total vestlig makt.

Sharia baserer seg på fire prinsipper.

Quran eller Koranen som regnes som Guds ord skrevet ned av Muhammed på direkte diktat fra Allah eller via engelen Gabriel.

Sunna som er profeten Muhammeds eksempel for sine trosfeller eller uttalelser basert på den såkalte Hadith som er fortellinger om profeten Muhammed.

Ijma som er konsensus fra det islamske samfunnet. I praksis er dette fra Ulma som står for de religiøse rettslærde som er jurister innen Sharia.

Giyas som er analogislutninger.

I tillegg til disse finnes idjthad som står for tolkningsprinsippet som har karakter av nyskapning uavhengig tolkningen av tradisjonene.

Direkte inspirert av Gud.

Muhammed var både en verdslig og en religiøs leder. Hans avgjørelser var direkte inspirert av Gud, og var derfor absolutt autoritet. Guds lov var således til det beste for menneskene selv om de ikke var basert på demokratiske prinsipper. Demokrati brukes her i betydningen folkestyre.

Etter Muhammeds død ble kalifatet opprettet for å føre Muhammeds lederfunksjoner videre. Kalifa betyr stedfortreder. Den direkte forbindelsen mellom Allah og Muhammed som gjorde Muhammed til en religiøs leder, ble brutt med hans død. Dette betydde at kalifatet kun hadde verdslige funksjoner, og en viss autoritet i religiøs sammenheng. Etter Muhammeds død var det derfor Sharia som overtok hans religiøse autoritet. Det ble tokninger og håndhevelser av den hellige loven Sharia som skulle være utgangspunktet for lov og rett i den klassiske Islamske staten, bygd på Khilafa -prinsippet.

På 1800-tallet var de islamske statene underlagt vestens kolonistyre. Dette innebar en kulturkollisjon mellom vesten og den islamske kulturen. Der Islam hadde et underlegenhetsforhold. Dette var bl.a. basert på teknisk overlegenhet fra vesten samt andre demokratiske og kulturelle påvirkninger som kolliderte sterkt med det klassiske islamske samfunnet.

Møtet med vesten førte til at enkelte muslimske stater brøt med Khalafa-prinsippet og innførte Mulk. Dette ble av visse ortodokse både innen sunnittiske og shiittiske Islam sett på som en sekulariseringstendens. Sekularisering her i betydningen verdsliggjøring.

Innspiret av den franske revolusjon.

Nasjonalistiske bevegelser eller frigjøringsbevegelser i islamske land var inspirert av den franske revolusjon. De stilte seg kritisk til vestens påvirkning og var en aktiv kraft som arbeide for frigjøring av landene og mot okkupasjonsmaktene som undertrykte deres kultur og religion. Islamske nasjoner har tradisjonelt sett på seg selv som en enhet, en såkalt pan-islamisme. Da Tyrkia ble en nasjon basert på Mulk-prinsippet - nasjonalstat - i 1920-årene, ble det av enkelte

oppfattet som et utbrudd fra prinsippet om en islamsk enhet - den såkalte "ulma". Nasjonalismen hadde jo utgangspunkt i Europa.

Islam er ifølge flere muslimske filosofer ikke i et motsetningsforhold til teknisk fremskritt og moderne vitenskap som helhet. Det er særlig unge marksistinspirerte muslimer og tilhengere av Khilafaen - en islamsk stat - som stiller seg avvisende til vestens verdier. Men et visst teknisk nivå er også Khilafanasjoner avhengig av for at de skal fungere som en del av verdenssamfunnet. Det må imidlertid understrekes at det tross umma-tankens finnes store forskjeller de islamske landene imellom: Både kulturelle, geografiske og historiske forskjeller.

Hva er Khilafa?

I en Khilafa-stat har Sharia en sentral plass i samfunnet som helhet liksom overfor hvert individ. Utgangspunktet er at Gud er allvitende og vet best hva mennesket må gjøre og ikke gjøre for å oppnå egen lykke i livet og hinsides. Ved Khilafastyrte muslimske land blir Sharia betraktet som Guds lov som ikke er diskuterbar: Enhver opposisjon mot lover er derfor en krenkelse av Allah, og strenge straffer er derfor aktuelle.

Eksempler på dette finnes i Iran under Ayatollah Komeini som hadde makt som en imam - en Guds stedfortreder. Enhver opposisjon mot styret til Khomeini ble oppfattet som en krenkelse av Gud og medførte dødsstraff. Kampen mot opposisjonen i Iran fikk derfor karakter av hellig krig jihad. Dette er enkelt sagt de rettroendes kamp mot de ikke-rettroende: De ikke rettroende er dem som vil motarbeide bestrebelsene på å opprette et statsystem mest mulig slik Allah. Khomeini hadde autoritet til å vite og utføre Allahs vilje. Den opposisjonsgruppen som motarbeidet han var en muskimsk-marksistisk gerliagrupper ved navn Mudjahedin-e Khaq.

Det religiøse samfunnet - såkalt umma - er en institusjon som er skapt av Muhammed. Verken Khilafa eller imama har dekning i Koranen eller Sunnaen. Det er derfor teologene og juristene som står bak Khilafa-prinsippet og dermed også mulk-prinsippet.

Hva er Mulk?

Mulk er altså en stat med blandet konstitusjon. Om en stat har en slik styring betyr ikke det at Islam forkastes som statsreligion. Den europeiske liberalismen, som sprent ut av den franske revolusjon, og som har hatt stor betydning for nasjonalismen i de islamske statene, sees av mulk-tilhengerne som forenelig med Islam som religion. Politikerne i disse landene er ofte nært tilknyttet islam, men landets konstitusjon baserer seg på demokratiske prinsipper - altså folkestyre ved valgt nasjonalforsamling.

I Tyrkia under militærstyre var det også snakk om er mulk-prinsipp i og med at militærstyret er verstlig - profant - og ikke styrt av Allahs representant eller en religiøs ledelse. Tilfellet Tyrkia viser at mulk-prinsippet ikke nødvendigvis baserer seg på demokrati, men oftest gjør mulk-prinsippet det.

Sekter i Islam.

Påvirkning fra vesten har endret den islamske verden og vil trolig fortsatt gjøre det. Den utviklingen denne påvirkningen har gitt de islamske landene blir av mange ortodokse muslimer betraktet som sekulariseringstendenser. Det betyr at landene beveger seg mye bort fra det arabisk-muslimske mønster enn ortodokse finner forsvarlig. Denne sekulariseringen har sammenheng med mulk-prinsippet: Det er påvirkning fra vesten som har medført en oppdatering av statsstyre og religion etter vestens modell. Mye av det tekniske i den vitenskapelige utviklingen blir også betraktet som en sekularisering.

Egen identitet.

Selv om den senere utviklingen innen den islamske verden er inspirert av den vestlige verden, så står flere muslimske grupper i et motsetningsforhold til den vestlige verden. Dette må sees i sammenheng med muslimenes behov for å finne en egen identitet basert på selvfølelse og stolthet ut i fra egen kultur og kulturelle røtter og ut i fra Islam.

Det er særlig ytterliggående elementer - yngre mennesker - innen shia som står for denne steile holdningen, mens et flertall av de muslimske landene innser nødvendigheten av samarbeid med vesten samtidig med bevaring av egen kultur - fremfor brudd med vesten

Sufismen - islams mystikk

Flere nordmenn tilrekkes av Sufismen - den islamske mystikken. Særlig innen det såkalte alternativmiljøet vokser interessen for sufidans og sufimeditasjon.

Hva er så Sufisme?

Sufismen er navnet på mystikken innen islam. Ordet "sufi" betyr ull på arabisk og henspiller på den klesdrakt mystikere brukte innen sufibevegelsen. Klesdrakten var enkel og det er betegnende at sufibevegelsen var av asketisk karakter.

Hva er så mystikk?

Ordet kommer av latin og gresk "mystica theologia" og er en betegnelse på tankeretninger og religiøse retninger som søker å nå en umiddelbar erkjennelse eller opplevelse av den høyeste virkelighet - d.v.s. det guddommelige altså Gud. I forbindelse med mystikk støter vi ofte på begrepet "unio mystica" som henspiller på mystikkens opplevelser og metoder: Forening med guddommen, ekstase eller kontemplasjon.

Sufimystikk refererer seg til tre ulike hovedepoker i sufismens historie: Først fra tidlig sufisme og fram til og med Abu Yazid. Dernest Junaid og til sist Al Ghazali og senere.

Sufismen begynte som en inderliggjørelse av islam via bønner, gudshengivenhet og forsakelse med vekt på frykt for Allahs dom slik Hasan av Basra (død 777) var en representant for.

Sufismen kom i et motsetningsforhold til ortodoks Islam alt på et tidlig stadium. Motsetningene førte til forfølgelse og henrettelse av flere sufier med henvisning til blasfemiltaler. De ortodokse mente at det ikke kunne være noen kjærlighet mellom Gud og mennesket fordi det bare kan være kjærlighet mellom likemenn. Sufiene derimot mente å ha et direkte forhold til Allah via sine ekstatiske opplevelser, basert på kjærlighet til Gud og en union med Gud. Betegnelsen "tavhid" brukes i denne forbindelse i sufismen og betyr "union".

Abu Yazid

Abu Yazid fra Basra introduserte den indiske filosofi i Sufismen med særlig vekt på Vedanta, men også fokus på Sankya-Yoga. Yazids teologi var sterkt preget av upanishadisk tankegang. Abu Yazids forhold til Allah kan beskrives slik: "Jeg er Han" og "Jeg er Altet". Disse erfaringene understreker Yazids gudsopplevelse som så sterk at han identifiserer seg totalt med Allah. Han trodde at han var Gud. Samtidig var denne ekstatiske opplevelsen utenfor tid og rom. Altså befridd fra alt verdslig og dennesidig. Yazid understreket at et slikt ekstatisk kjærlighetsforhold til Gud - "den Ene" - er av en slik karakter at det er hevet over alt annet inklusive det å følge religiøse ritualer, den religiøse lov.

Sharia, pilgrimsferd til Mekka etc.

Yazids guddommeliggjørelse av seg selv var et markert skille fra tidligere sufipraksis som gikk på hengivelse, bønn og forsakelse med frykt for Allah. Yazids opplevelse av identitet med Gud baserte seg på troen på at sjelen var identisk med Gud. Siden sjelen er en del av Gud er sjelen selve bindeleddet: Den evige del av mennesket - sjelen - er av en høyere karakter enn det kroppslige og profane.

Denne direkte forbindelsen mellom mystikken og Gud impliserer at Abu Yazid så seg som hevet over profeten Muhammed og loven Sharia. Han mente religionene er ment for de menneskene som ikke har oppnådd frigjøring - kaldt "azadi" på arabisk. Med begrepet frigjøring mente han den ytterste mystiske tilstand: Når han mister alle kontaktpunkter med eller følelsen av et uavhengig ego. Dette minner om buddhistisk tankegang.

Abu Yazid ble akseptert som en av de største Sufihelgener. Han ble ikke henrettet for sin tros skyld. Dette kan ha sammenheng med at han uttrykte seg på en måte som ikke provoserte de ortodokse i Islam, så sterkt som en del andre mystikere med samme syn hadde gjort, for eksempel Hallaj.

Abu Yazid representerer en konfrontasjon med tidligere ortodoks sufisme ved at han introduserte Vedanta-filosofi i sufismen samtidig som han mente at sjelen er Gud etter døden.

al Junayd

Abu`l-Qasim al Junayd fra Bagdad hevdet at Abu Yazid bare hadde kommet fram til det første stadiet på den mystiske opplevelsessfæren. Junayd la vekt på tradisjonen og Sharia (loven). Han mente livet er en prøvelse i å adlyde Guds befalinger eller bud. Sufismen måtte derfor basere seg på Koranen, den religiøse lov og tradisjonene.

For å være i stand til en union med Gud må mystikeren leve i harmoni med Gud under enhver omstendighet, slik at Guds attributter kommer i stedet for ens egne. Han sa at de som kjenner Gud tar sitt arbeid fra Gud og gir det tilbake til han.

Junayds definisjon av tawhid (union) er å søke det evige fra det betingede, hvilket ikke er en monistisk tankegang, men så godt som en dualisme liksom i Samkhya-yoga. I tråd med andre sufier mente Junayd at kjærlighet til Gud er den eneste mulige vei til Gud for en menneskesjel. Således oppnår en sjel å nå Gud. Sjelen har hatt en pre-eksistens før den tok bolig i kroppen. Denne pre-eksistens har vært hos Gud, og for Junayd var det et mål at sjelen ”skal være slik som den var før den var”. Dette betyr ingen utslettelse av sjelen, men et nytt liv, ikke som Gud, men gjennom Gud. Sufismens mål er derfor at selvet får dette nye livet og lever i Gud. Praksis i Sufismen blir derfor å motarbeide det kjødelige og arbeide for det hellige.

Junayd ble grunnleggeren av ortodoks sufisme. Han blir betraktet som et åndelig geni av høyere rang.

Al Ghazali:

Mens Junayd var den ortodokse sufismens grunnlegger, ble Al Ghazali popularisereren av Sufismen, som bearbeidet andre sufiers vanskelig tilgjengelige tanker med på et mer popularisert og tilgjengelig plan.

Ghazali nøt godt av å være en filosof og teolog med enorm prestisje og hans doktrinske formuleringer av sufismen fikk betydning for sufismens videre utvikling. Dog blir han ikke regnet som dyktig nok for å forstå Junayds lære.

Ghazali introduserte neo-platoniske ideer i sufismen. Dette kan ha sammenheng med hans monoteistiske forestillinger, som ble rettferdiggjort på denne måten. For Ghazali var Gud i en tidløs tilværelse som kan oppleves i ekstase. Ekstasen kan oppleves ved hjelp av dans, musikk og kontemplasjon.

Ghazali hevdet at Gud er hva menneskets meditasjon gjør han til. Dette er en revolusjonerende forestilling innen Islam. At Gud er avhengig av menneskets kult liksom mennesket er avhengig av Gud.

Ghazalis gudsforestilling kan uttrykkes som ”Han er Alt”. Union med Gud kan projiseres over alle skapte ting: Slik kombinerte Ghazali en monoteistisk forestilling med en fullblods panteistisk oppfatning.

Mennesket har samme substans som englene hevdet Ghazali, et Guds verk og sjelen er under Guds kommando. Gud bor i sjelene og sjelene er identiske med Gud. Menneskesjelen er en fremmed i sin jordiske tilværelse, hevdet Ghazali videre: Det er ingen annen Gud enn Gud. Ghazali har skrevet flere kjente verker bl.a. ”Kimiya-yi Saadat” som var han siste og største verk.

Synkretistisk

Sufismen - den islamske mystikken - har utviklet seg via sterke inspirasjon fra indisk og gresk filosofi og er således ikke ulik Islam. Det er derfor riktig å se på sufismen som en synkretistisk religion i den grad sufismen kan sies å være en egen religion løsrevet fra Islam.

Sufismen har særlig i sin opprinnelse vært i sterk motsetning til ortodoks Islam. Ghazali bidro sterkt til å bringe sufismen inn i et spor som var mer akseptert i det ortodokse Islam. De ytterliggående sufistiske spekulasjonene ble forkastet og fra slutten av 800-tallet var sufismen et organisert system.

Etter 800-tallet ar sufismen sterkt preget av gresk - ny-platonisk- og indisk filosofi: Verden ble sett på som et blendverk som det gjelder å fri seg ifra ved hjelp av systematisk trening av seg selv. Sufismen er i dag innflytelsesrik, med utbredelse ut over den arabiske verden, bl.a. i Afrika.

Hva er synkretisme?

En oversikt over hovedtrekk ved synkretistiske religioner med eksempler.

Synkretisme tolkes som religionsblanding. Betegnelsen på å forene forskjellige religioner eller religiøse oppfatninger. Betegnelsen ble opprinnelig brukt av Plutarch som betegnelse på fusjon av religiøs kult som fantes i den gresk-romerske verden 300 f.kr. - 200 e.kr..

Få eller ingen religioner kan sies å være fri for synkretisme, eller synkretistiske tendenser. For eksempel jødedommen tok opp i seg flere forskjellige ideer og ritualer fra andre religioner.

Når vi snakker om synkretistiske religioner så oppfatter vi begrepet synkretisme ikke så omfattende som beskrevet over. Vanligvis forbinder vi synkretistiske religioner med nyere religiøse dannelser som bygger på elementer fra forskjellige andre religioner.

Eksempler på disse nye religionene kan være: Nord- Amerika: Mormonene, Peyotekulter den såkalte Native Church of Amerika, De sorte muslimer, UFO-religionen.

Syd-Amerika: Umbanda og Kimbando (Brasil)

Hinduismens område: Sri Aurobindo og Ashram i Pondicherry

Islam: Bahai (se egen artikkel)

Japan: De nyere religioner som kom på 1800-tallet f.eks Terri, Dmoto, konko-kyo

Og de nye religionene fra tiden etter den andre verdenskrig som f.eks. de tre lotusreligionene.

Korea: Ch on do kyo m.fl.

Vietnam: Cao Dai (se egen artikkel)

Indonesia: Cargo-kulter.

Afrika: Nyere messianske samfunn blant zuluer, xhosa og andre stammer.

Eksempel på synkretisme:

Messianske religioner i Afrika.

De afrikanske religionene er i dag hovedsakelig islam, kristendom og de afrikanske stammereligionene d.v.s. de opprinnelige religionene på det afrikanske kontinentet. I tillegg til disse tre hovedgruppene finnes ulike synkretistiske religioner som vi kan kalle messianske religioner. Denne religionsutviklingen har utgangspunkt i de afrikanske stammene og innebærer troen på en sort, afrikansk Messias. Denne Messias opptrer som en lykkebringer som formidler av en ny åpenbaring og stifter av en ny religion. Disse nye religionene baserer seg ikke på skrevne materialer, men på sanger, riter og danser.

De nye messianske bevegelsene er best undersøkte i Syd-Afrika, der de har oppstått som en utbrytergruppe fra en misjonskirke - som en reaksjon i sin tid på forholdet mellom misjonskirken og de kolonialisierende makthavere. Det første utbruddet fra misjonskirken skjedde i 1872. I 1960 fantes 2200 slike utbrytergrupper. Disse er å betrakte som de afrikanske kristnes logiske svar på hvit diskrimineringspolitikk.

En av disse sektene er Nagareth Babtist Church som ble grunnlagt i 1911 av Isaaah Shembe (f. 1870). Han hadde hørselshallusinasjoner, noe som ble tolket som åpenbaringer. Hans karismatiske egenskaper gjorde han kjent, mer kjent enn de fleste slike ledere.

Forestillingen om en svart Kristus er å betrakte som en reaksjon mot apartheid og den økende selv-bevisstheten blant den svarte befolkningen. De svarte profetiske lederne for religiøse sekter betraktes som den svarte Kristus kroppslige stedfortreder. Svarte Kristus-figurer forekommer også i andre deler av Afrika, som profeter og grunnlegger av religiøse samfunn.

Karakteristika.

Synet på den profetiske leder og livs-ytringer skille seg fra kristendommen ved at det legges stor vekt på helbredelse ved siden av de tradisjonelle ting som dåp, nattverd og preken. Sykdommer som helbredes tenkes forårsaket av onde ånder som har besatt sitt offer. Dette er en form for djevelutdrivelse som er karakteristisk for disse religionene. I forbindelse med "helbredelseskunst" er det forbud mot å anvende medisin som stammer fra de hvites legekunst. I kulten spiller vitnesbyrd om helbredelse stor rolle. Helbredelsesgudstjeneste kan i tillegg være dramatiske.

Emosjonelle elementer som ekstatisk fromhet og tungetale er sterkt fremtredende. Likeså spiller drømmetydning en viktig rolle: Drømmeopplevelsene betraktes som guddommelige åpenbaringer. Polygamiet er gjeninnført, noe som ble borte ved den kristne misjon. Religiøse samfunn har oppfattelsen av det dennesidige som en forsmak på himmeriket. Bevegelsen har et sterkt apokalyptisk trekk.

Det foregår en diskusjon om messianske religionen er en form for afrikansk kristendom eller en egen religionsform. Men ettersom disse religionsformene inneholder elementer av både kristendom og de tradisjonelle stammereligionene, velger jeg å kalle dem synkretistiske.

Hovedtrekk i de nye synkretistiske religionene:

De nye religionene har tatt opp i seg elementer fra flere forskjellige religioner, og gjør krav på å sammenfatte det beste i de gamle tradisjonene for eksempel Bahai, Afrikansk Messias som ivaretar afrikansk kultur og dannet en front mot apartheid, Messias-forestillingene tilknyttet UFO-religionene kombinert med et mer moderne vitenskapelig verdensbilde.

De nye synkretistiske religionene gir seg ut for å besvare de religiøse spørsmål i vår tid: En ny verdenssituasjon, med et integrasjonsbehov. UFO-religionens syn på det fysiske makrokosmos kontra menneskets plass i dette. Bahai som en universalreligion som skal passe i alle religioner. Svart Messias i Afrika - en kamp for afrikansk selvbevissthet.

Typisk for de nye åpenbaringsreligionene er at de gir seg ut for å være universelle, og at de betrakter tidligere religioner som utilstrekkelige som for eksempel Bahai og UFO-religionen Svart Messias betrakter "de hvites religion" som utilstrekkelig, men er ikke en utpreget universalreligion annet enn innen neger i vår verden.

De nye religionene baserer seg på nye åpenbaringer grunnlagt på spesielle kallelelses- eller oppdrags-opplevelser, noe som ofte understrekes i liturgien.

UFO-religionene har besøk fra det ytre verdensrom, Bahai har de siste profetene med den reneste læren etc. Svart Messias er den Messias som gjelder Afrika i dag og som manifesteres i religiøse lederne.

Misjon: De nye religionene driver misjon. De prøver å utbre sin lære, ofte med nye kommunikasjonsmidler som massemedia etc.

Politisk og sosialt engasjement: Peyotekulturen kjemper for indianernes frihetskamp, Svart Messias kjempet mot apartheid og afrikansernes frihetkamp. Bahai kjemper for fred og nedrustning, et felles verdensspråk, internasjonal domstol og fellesforbund/FN.

UFO-religionen baserer seg på frykt for atomkrig som kan utslette vår klode.

De nye religionene har oppstått uavhengig av hverandre i ulike åndelige, kulturelle og sosiale forhold. De er ikke like selv om de har flere fellestrekk og de befinner seg på forskjellige utviklingsstadier.

Man må kunne konkludere med at de synkretistiske religionene er høyst ulike, men har tatt opp i seg elementer fra forskjellig eldre religioner. Dette gjelder nær sagt alle religioner. Viktig er også å være klar over at religionenes utvikling ikke er statisk, men dynamisk. Det skjer en utvikling hele tiden, fordi det her gjelder mennesker som praktiserer og som endrer religionen ettersom nye momenter kommer inn i deres forestillingsverden.

Bahai

Bahaireligionen har islamsk opprinnelse, men religionen ble av den islamske domstolen i Beba i Egypt "dømt" til å være en selvstendig religion i 1925.

Bahais støtte finnes i det Shiittiske Persia og religionen har tatt opp i seg de shiittiske forestillingene om frelserhistoriens forløp. Som en prosess med stadig nye imamer. Grunnleggeren Mirza Ali Muhamed gjorde seg kjent gjennom navnet Bab som betyr "porten" - hvilket i seg selv gjør krav på å være av messiansk språkdrakt. Bahai forkynner en messianisme med håp om en nært forestående oppfyllelse av alle frelsesløftene som er gitt tidligere i religionshistorien, ikke bare løfter i Koranen.

Universalismen

Det mest karakteristiske med Bahai er universalismen. Religionen gir seg ut for å være en universalreligion som spener over alle de tidligere religioner og oppfyller deres løfter. Religionens tidligste begynnelse karakteriseres av martyrblood, forfølgelse fra islamske religiøse myndigheter.

Bab utpekte en "profet" etter seg selv, som skulle være "enda større". Ifølge Bahai ble dette Baha Ullah (i Guds herlighet), hvis egentlige navn var Miraza Hussein Ali. Etter han fikk lederrollen i arv i 3 ledd. Disse første lederne av Bahai-religionen tilbrakte det meste av sine liv i fengsel etter under forvisning og forfølgelse fra islamske myndigheter. Bajan er betegnelsen på den hellige bok som ble utarbeid av Bab.

Bahaireligionens budskap.

Universalreligionen Bahai tilsvarende det moderne menneskets bevissthetstilstand, heter det. Ved at Bahaireligionen sammenfatter alle andre religioner og integrerer seg i alle budskap som tidligere religionsstiftere har forkynt. Bahaireligionen er således i egne øyne den høyeste og beste av alle religioner. I dette ligger det ikke noen evolusjonisme, men en forståelse av at alle de gamle religionene er like guddommelige i sin opprinnelse, men at de er blitt degenerert med tiden åndelig sett.

Bahaireligionen er derfor overlegen ut i fra et frelserhistorisk synspunkt. De gamle religionene ble til i samfunn med et lavere utviklingstrinn eller ved et lavere bevissthetsnivå, en det vi nå har. Utviklingsnivået i de samfunn Kristus virket i var lavere enn nå, hevdes det.

Kommunikasjonsforhold gjorde at disse "gamle religionene" ble geografisk avgrenset.

Bahai gjør derfor krav på å være religionen for hele verden, og mener seg berettiget til å avmytologisere de gamle åpenbaringsreligionene og presentere en ren lære direkte uten omforklaringer av noen art - hevdes det.

De gamle religionenes rivalisering fordømmes ut i fra at en religion som ikke gir opphav til kjærlighet og enhet ikke er noen religion.

I tråd med universalistisk tankegang ønsker Bahai et universalspråk, og et skriftspråk som hele jorden kan bruke. Esperanto ble derfor godt mottatt blant Bahaitilhengere.

I politisk sammenheng har Bahai kjempet for et Folkeforbund, en folkedomstol av internasjonal karakter lenge før slike ble til. (FN og Haag-domstolen)

Bahai har stor utbredelse i Europa og Amerika. Religionen har en dynamisk misjonsvirksomhet som tar i bruk alle moderne organisasjonsmetoder, behersker massemedier og pedagogisk propaganda og er svært tilpassningsdyktig til aktuelle situasjoner.

UFO-religionen. En ny religion med økende tilhengerskare.

Kloning av menneskebarn i USA og Nederland har vært i medias søkelys og fokus settes nå på sekter innen UFO-religionen. Hva er UFO-religionen og hva er denne religionens trosgrunnlag?

Hvis en atomkrig skulle ødelegge vår klode, vil vesener fra andre kloder komme oss til hjelp i sine ”flygende tallerkener”. Dette hevder tilhengere av ”UFO-religionen” som har stor framgang i USA og Europa: Vesener fra andre planeter er høyere utviklet enn oss og sender oss budskap og åpenbaringer i tillegg til å framtre som frelsesskikkelser. Det er den tyske religionskirkehistorikeren Ernst Benz som beskriver UFO-religionen i sin bok: ”Neue Religionen”.

UFO-religionen har hatt en betydelig vekst særlig i USA de siste 30 år, men røttene til denne religionen er langt eldre, mener han.

Alt på 1500-tallet fantes en rekke astronomer, naturforskere og teologer som mente det kunne være innbyggere på planeter i andre solsystem som kanskje var bedre intellektuelt utrustet enn vi.

Fredrik Christopher Oetinger sammenliknet det moderne naturvitenskapelige verdensbildet med kristendommens verdensbilde. Hans teorier om planetinnbyggere fikk innvirkninger på det tyske pietistiske og teosofiske syn.

Franskmannen Bernard Fontenelle utga en bok i 1686 om hvorledes innbyggere på fjerne planeter kan tenkes å være.

Immanuel Kant, den kjente filosofen, var svært opptatt av at innbyggere på andre solsystemers planeter. Han mente disse hadde en åndelig og teknisk større kapasitet enn oss. Dette behandles i hans store verk: ”Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels” fra 1755. Den tredje bind i denne serien handler om innbyggere på andre planeter og deres etikk. Kant spekulerte ganske hemningsløst om de fremmede.

Uroen omkring ”de flygende tallerkener” begynte i 1947, da privatflygeren Ken Arnold i Idaho oppdaget ni veldig glødende tallerkener som styrtet fram over himmelen i kolonneformasjon. Han fløy i nærheten av Washington da oppdagelsen ble gjort. Etter Arnold-rapporten kom en mengde liknende rapporter fra hele USA og et UFO-hysteri brøt ut. Den amerikanske forskningskommisjonen som gransket rapportene, konkluderte med å utelukke de flygende tallerkeners eksistens som besøk fra andre verdener.

Flymajoren Donald E. Keyhoes kunne derimot avsløre graverende feil ved den amerikanske kommisjonsrapporten og beskrev disse i sin bok: ”Flying saucers from outer space”.

George Adamski ble den nye religionens hovedapostel. Han hevdet å ha møtt et romskip fra Venus og samtalt med piloten i ørkenen nær Palomar Mountain i 1952. Dette avla han offentlig vitnesbyrd om på UFO-kongressen i Wiesbaden. Sammen med Desmond Leslie skrev Adamski boken: ”Flygende tallerkener har landet”. Denne boken har påstander om møte og stadig kontakt med vesener fra andre planeter. Dessuten gis en fantastisk kultur- og historiefilosofi: Denne bygger på at vår verdens gamle kulturer har fått hjelp fra vesener hjemmehørende i andre verdener: Disse har formidlet sine kunnskaper til menneskeheten og gitt grunnlaget for vår kultur. F. eks. hevdes de egyptiske pyramider å ha blitt til slik. Boken påstår de fremmede vesener har to gode grunner til å holde kontroll med vår verden:

Først for å forhindre at en eventuell atomkrig på vår klode blir så omfattende at de øvrige planeter blir skadelidende. Til dette benyttes en typer stråler. Dernest vil de fremmede vesener verne menneskeheten for følgene av en altødeleggende atomeksplosjon. UFO-vesenene arbeider derfor for å få samlet de mennesker som er uskyldige i en slik atomulykke og frakte dem bort i et romskip - en slags interplanetær Noas Ark - til en bedre verden slik at disse blir reddet.

I Adamskis fotspor har en rekke forfattere skrevet liknende bøker: Blant dem Dr. Frank E. Stranges og Daniel W. Fry. En av dem som har spekulert i denne interessen for UFO-er er Erik van Daniken. Hans bøker har nådd store opplag på flere språk- også på norsk.

”UFO-religionen” har to karaktertrekk:

Først: De rapporter som stadig kommer på markedet overgår hverandre i fantasifulle beskrivelser av møter med romfarkoster og vesener i høyere utviklede verdener. Dette skjer gjennom spiritistiske medier.

Dermed: En pseudovitenskapelig forestillingsverdens settes i sammenheng med kristne tros læren. De spiritistiske seansene påstår å bringe budskaper og åpenbaringer fra åndebudskaper og åpenbaringer fra åndevesener i andre planetverdener - som er identiske med Kristus-skikkelsen som ble menneske på vår jord i Jesu person. På den måten oppstår en mengde spiritistiske åpenbaringskilder som gjør det mulig å utgi hvilken som helst forestilling som en Kristus-åpenbaring og knytte denne til en bibelsk åpenbaring.

Etttersom "UFO-religionen" fikk omfattende spredning i USA undersøkte en gruppe sosiologer ved University of Minnesota en slik gruppe UFO-troende. Undersøkelsesrapporten ble publisert med tittelen "When Prophecy failed". (Da profetien slo feil). Temaet er: Hva hender når en religiøs gruppe etter en "åpenbaring" regner med at verden skal gå under på et visst tidspunkt, og når denne profetien ikke går i oppfyllelse? Marian Keech ledet den undersøkte gruppe hjemmehørende i Lake City ved Great Lake. Hun hevdet å ha fått beskjed av "åndevesenet" hun kalte Sananda fra planeten Clarion. Ifølge dette høgere åndevesenet skulle Lake City bli oversvømt av Great Lake den 21. desember 1954. De eneste som skulle bli reddet var de troende til sluttet Keech-gruppen. Disse skulle bli hentet av en "Flygende tallerken" fra planeten Clarion. Studentene fra Minnesota-universitetet hadde sluttet seg til denne gruppen for å kunne foreta den hemmelige undersøkelsen som bl.a. besto i notater og båndopptak.

Da både oversvømmelsen og "den flygende tallerken" uteble, var det naturlig å tenke seg at gruppen mistet medlemmer. Dette skjedde ikke: De aller fleste holdt fast ved sin tro. De holdt sammen og økte sin misjonsinnsats. Marian Keech hevdet å ha fått nye direktiver fra Sandana om at katastrofen var utsatt fordi Gud er nådig, og budskapet om UFO-læren må spres mer før Gud kan la slikt skje.

Tilhengere av "UFO-religionen" har tro på at vesener fra andre planeter står bak vår jords presentasjoner og at disse vesener er menneskets redning. Dette kobles sammen med vår moderne vitenskapelige verdensbilde.

Cao Dai: Vietnams nye religion

Cao Dai-religionen oppfyller alle tidligere religioners frelsesløfter og er syntesen av alle tidligere verdensreligioner. Det hevder kildene til denne Vietnamsiske religionen. Cao Dai er trolig den siste betydelige tilvekst blant Vietnams religioner med mer enn to millionertilhengere alt mens franske koloniherrer ennå var i landet.

Cao Dai-religionen ble til i Vietnam i begynnelsen av 1900-tallet som et resultat av religionsblandingen mellom øst og vest. De to viktigste religiøse elementer i Cao Dai er først forfedrekulten som har dype tradisjoner i denne del av verden. Dernest den vitenskapelige spiritismen, som kom til Vietnam med det franske koloniregimets tjenestemenn. Eller for å være helt nøyaktig: Cao Dai har tatt opp i seg elementer fra Konfucianismen, kulturen med høyere ånder, kristendommen, taoismen og buddhismen.

Grunnleggeren Phu van Chieu var tidligere tilhenger av taoismen som er en kinesisk religion. Etter spiritistiske seanser fikk han imidlertid kontakt med hva han mente var den høyeste ånd i universet - Gud - som kalte seg Cao Dai og derav religionen navn. Det fremste symbolet på denne guden Cau Dai ble et åpent øye. Dette øyet ble et gjennomgangsmotiv på altere i deres hovedhelligdom Tay Ninh i Syd-Vietnam og på preste-, nonne- og munkedrakter.

Le van Trung overtok etter Chieu som leder for religionen - utpekt av guden Cau Dai gjennom spiritistiske seanser. Le van Trug var opprinnelig medlem av det franske koloniregimets råd, en herre som levde et utsvevende liv med sterk avhengighet av opium. Etter å ha blitt "kallet" til å bli Cao Dais fremste profet sluttet han straks med opiumsøkingen og begynte å leve et asketisk liv etter buddhistmunkenes mønster - bl.a. med streng vegetarkost. Dette ble sett på som et utslag av Cau Dais guddommelige kraft.

Den franske spiritismen kommer tydelig frem i Cao Dai-religionen. Ved spiritistiske seanser i Vietnam fikk tilhengere budskap fra avdøde franskmenn. Særlig avdøde Allan Kardec, (som regnes å være den moderne spiritismens hovedapostel) ytret seg i mange av disse seansene. Samtlige ånder i seansene var selvsagt underlagt den store Cau Dai - og formidlet dennes vilje og budskap. Mediene fikk også kontakt med de vietnamsiske troendes avdøde forfedreånder. Disse åndene bidro også med råd og kraft til de troende.

I kulten var disse spiritistiske seansene hovedelementet. Enten som de gamle religioners åndebevegelser eller med metoder som borddans og automatisk skrift. Religionene fikk således et mystisk preg.

Reinkarnasjonslæren utgjør et hovedelement i Cau Dai. Menneskets sjel overlever kroppens død og blir født på ny i en ny kropp. Det er Karmas lover som bestemmer betingelsene for denne gjenfødelsen - her som i hinduismen. Karmas lover betyr at hver gjerning - god eller ond - får følger for den kommende tilværelsen i form av belønning eller straff.

Reinkarnasjonslæren passer også inn i Cau Dais moderne oppfatning av universet - med et mangfold av verdier. Sjelens gjenfødelse behøver ikke skje på jorden, men kan også skje på andre planeter i vårt solsystem eller i andre solsystem.

Reinkarnasjonslæren forenes også med spiritualistisk verdensoppfatning og de spiritistiske seansene: Ånder og høyere vesener fra andre verdener eller planeter som tidligere har vært mennesker på vår klode, taler til menneskene gjennom mediene.

Cao Dai er organisert strengt hierarkisk etter mønster fra den katolske kirke med paven som den øverste leder: I Cau Dai heter paven Ho Phap. I 1938 hadde denne paven for Dau Dais teologi en stor presteforsamling på det hellige senteret Tay Ninh. Her understreket han Cau Dais sterke sammenbinding mellom asiatiske religioner og den moderne vestens spiritualisme. Videre sa han: "Guds tredje syndsforlatelse forkynner den universelle kjærligheten, som fremkaller enheten og friheten. Denne universelle kjærligheten er den eneste nøkkelen som i følge vår guddommelige mesters lære, åpner portene til Nirvana eller paradisetts 36 himler."

Chao Dai-religionen regnes av troende for å være Guds nye religion eller "den tredje verdensplan" som i en og samme religion skal romme hele menneskeheten. Det hevdes at de eldre religionene var resultat av tidligere guddommelige frelsesplaner som var for bestemte folk og kulturer.

Mens de gamle religionene bidrar til å splitte menneskene skal den nye religionen samle alle folkeslag hevdes det. Cau Dai vil bidra til en forbrødring mellom alle forskjellige religiøse, filosofiske, mystiske og esoteriske trosretninger, Moses lære er kroppen, Kristi lære er blomsten og Cau Dais lære er frukten - hevdes det.

Hva er blasfemi?

Da komediefilmen ”Life of Brian” av Monty Python-gruppen med John Cleese ble lansert i 1979, ble den straks erklært blasfemisk av den norske filmsensuren og stoppet. Senere ble denne sensuren opphevet. (Filmen finnes fortsatt på det norske markedet som DVD-film).

Hva ligger i begrepet blasfemi og hvorledes har de fororientalske religionene - gresk religion, jødedommen, islam og kristendommen - tolket blasfemi gjennom tidene?

Blasfemi kan defineres som å ringeakte eller håne Gud - eller gudene - i ord og handling. Innholdet i blasfemibegrepet har forandret seg gjennom tidene og er i tillegg kulturbetinget. I gresk religion er komedie ikke regnet som blasfemi i bestemte epoker. Filosofer derimot ble anklaget for blasfemi.

Blasfemisaken mot Sokrates er trolig den mest kjente: Han hadde opponert mot samtidens syn på gudene på Olympen og måtte tømme giftbegeret. En avvikende oppfatning av gudene var blasfemi i Hellas på denne tid.

I islam finnes en liknende tolkning. Blasfemi er å uttale seg nedsettende om Allahs attributter eller at han ikke er monoteistisk. Den mystiske sufibevegelsen i islam var mest utsatt her. Mystikere uttalte at de følte seg som ett med Allah og ble tolket som om de gjorde seg selv til Gud. De ble straffet med døden.

I jødedommen er blasfemi tilknyttet profanisering av Guds navn Jave. I tredje mosebok, kapittel 24 finnes eksempler på blasfemi i versene 10 til 16: Å uttale Jahves navn er blasfemi. Heller ikke vitnene i en blasfemisak kan gjenta hva tiltalte har sagt i sitt vitneprov uten selv å bli tiltalt. Dette har filmen ”Life of Brain” beskrevet på en humorfylt måte.

Yppersteprestene var dommer i blasfemisaker: De sønderrev sine klær som tegn på blasfemi. I det nye testamentet skjer dette under blasfemisaken mot Jesus slik den er fremstilt i Matteus kapittel 26 vers 65.

I gresk religion rammes Alkibiades av blasfemiltale etter å ha røpt de hemmelige Elevisis-mysteriene. Denne hemmeligheten var den religiøse frelsesvei for innvidde i mysterie-religionen.

Hva rammes av blasfemi?

Guden eller guden rammes ved blasfemi slik de fororientalske religionene ble tolket i gammel tid. Forhånelse og ringeakt forringer etter dette syn gudenes makt og deres kraft og evne til å fungere som guder. Motsatt bidrar hyllest og lovprisninger til å styrke gudenes makt. Kultens mål er å styrke guden(e) slik at folket blir hjulpet av gud(ene). Dette finner vi også eksempel på i norrøn religion.

Det jødiske syn på blasfemi er at Gud rammes. Dermed blir også samfunnet skadet fordi folket er avhengig av Jahves kraft og evne til å fungere som gud. Den gjensidige avhengigheten mellom Gud og menneske blir altså skadet ved blasfemi etter dette syn.

Et liknende blasfemisyn finnes også i gammel gresk religion: Gudene rammes og virkningen belastes hele samfunnet.

Hvordan straffes blasfemi?

Straffen for blasfemi har stått i forhold til hvor alvorlig blasfemi ble sett på av samfunnet ettersom ikke bare den eller de som begår blasfemi skades, men hele samfunnet. Det er derfor samfunnets representanter straffer blasfemi. I Israel straffet menighetene og synderne ble steinet i hjel . Sokrates måtte tømme giftbegeret.

Den første kristne martyr Stefanos ble steinet etter en blasfemianklage. Likeledes ble Jesus tiltalt for blasfemi: I Markus 14,64 heter det:” ... Da sønderrev ypperstepresten sine klær og ropte: ”Hva skal vi nå med vitner. Dere hørte gudsbespottelsen. Hva er deres mening?”. I denne tiltalen mot Jesus kommer det tydelig frem at selv ikke ypperstepresten kan gjenta hva tiltalte sier som er blasfemisk: ”Dere hørte gudsbespottelsen”.

En geistlig domstol behandlet blasfemisaker i Europa i middelalderen. Da ble blasfemibegrepet utvidet til å gjelde helgener og Jomfru Maria. En vanlig straff for blasfemi i denne tiden var å bli utstøtt fra samfunnet, brennemerking på pannen eller at tungen ble skåret ut ved gjentatte blasfemitiltaler: Dette ble sett på som en streng straff fordi man tenkte seg at Gud ville besøke folket og straffe det hvis noen begikk blasfemi.

Senere endret blasfemiforestillingene seg til at Gud ikke kunne skades, men at samfunnet ble skadet ved blasfemi. Gud straffet. Dette finner vi bl.a. i Kristian den femtes lov på 1600-tallet i Norge (Kristian 5 1670 - 99): Når Gud krenkes går det ut over samfunnet. Derfor krever denne loven lemlesting og dødsstraff for blasfemi.

I avisdebatten etter filmen "Life of Brain" kom det frem forestillinger om at Gud ble krenket ved blasfemi. Blasfemi henger vanligvis sammen med forestillingen om ordets makt. I en film kommer også handlingen inn. John Cleese har uttalt: "Denne filmsuksessen kommer Gud aldri til å tilgi oss!"